

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Η Πολιτιστική Διπλωματία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Συμβουλίου
της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις εξωτερικές πολιτιστικές
σχέσεις της Ε.Ε.**

Αικατερίνη Αντωνοπούλου

**Επιβλέπουσα Καθηγήτρια
Μαρίνα Μαρκέλλου**

Ιούνιος, 2019

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Η Πολιτιστική Διπλωματία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Συμβουλίου
της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις εξωτερικές πολιτιστικές
σχέσεις της Ε.Ε.**

Αικατερίνη Αντωνοπούλου

**Επιβλέπουσα Καθηγήτρια
Μαρίνα Μαρκέλλου**

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη από τη Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Ιούνιος, 2019

Περίληψη

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή επιχειρεί να διερευνήσει τον ρόλο που διαδραματίζει ο πολιτισμός στην άσκηση εξωτερικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κυρίως από το 2009, έτος έναρξης ισχύος της Συνθήκης της Λισσαβόνας, εστιάζοντας σε συγκεκριμένες πολιτικές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Συμβουλίου της Ε.Ε., στον τομέα των ευρωπαϊκών εξωτερικών πολιτιστικών σχέσεων.

Σύμφωνα με τον Joseph Nye, ο πολιτισμός αποτελεί φορέα ήπιας ισχύος και έχει τη δυνατότητα να επηρεάζει θετικά τη στάση και την πολιτική ενός κράτους έναντι κάποιου άλλου. Η Ευρωπαϊκή Ένωση αντιλαμβάνομενη τη σημασία του πολιτισμού για τη βιώσιμη ανάπτυξη, την κοινωνική συνοχή αλλά και την οικοδόμηση σχέσεων εμπιστοσύνης με τους εταίρους της σε διεθνές επίπεδο, έχει αναλάβει πρωτοβουλίες για την ένταξη του πολιτισμού στο σύνολο των πολιτικών της, συμπεριλαμβανομένων και των εξωτερικών της σχέσεων. Προς την κατεύθυνση αυτή, κινείται και η Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η οποία δημοσιεύθηκε τον Ιούνιο του 2016, με τίτλο «Προς μια στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις», στην οποία παρουσιάζεται το πλαίσιο δράσης της Ε.Ε. για την πολιτιστικής της διπλωματία. Για την υλοποίηση συναφών δράσεων, αξιοποιούνται τα χρηματοδοτικά προγράμματα της Ε.Ε., όπως το Πρόγραμμα «Δημιουργική Ευρώπη 2014-2020» και επιστρατεύεται το δίκτυο των Εθνικών Μορφωτικών Ιδρυμάτων της Ε.Ε. (EUNIC), που έχει αξιοσημείωτη παρουσία σε πολλές περιοχές ανά τον κόσμο. Γίνεται αντιληπτό, ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση κινείται προς την κατεύθυνση διαμόρφωσης και εφαρμογής μιας μακροπρόθεσμης κοινής ευρωπαϊκής στρατηγικής για τις εξωτερικές πολιτιστικές της σχέσεις, προκειμένου να βελτιώσει το διεθνές της προφίλ και να διαδραματίσει πιο ενεργό ρόλο στο παγκόσμιο στερέωμα, μέσω της οικοδόμησης στέρεων σχέσεων συνεργασίας και αλληλεπίδρασης.

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για την εκπόνηση της παρούσας μεταπτυχιακής διατριβής είναι η βιβλιογραφική έρευνα και η έρευνα διαδικτυακών πηγών από επίσημους ιστοτόπους των Θεσμικών Οργάνων της Ε.Ε.

Summary

The post-graduate dissertation attempts to explore the role of culture in the European Union's foreign policy, notably from 2009, the year of entry into force of the Lisbon Treaty, focusing on specific policies of the European Commission and the Council of the European Union in the field of European external cultural relations.

According to Joseph Nye, culture is an actor of soft power and has the potential to positively influence the attitude and policy of one state towards another. The European Union, recognizing the importance of culture for sustainable development, social cohesion and building trust with its partners at international level, has taken initiatives to integrate culture into all of its policies, including its external relations. To this end, the European Commission's Communication published in June 2016, under the title "Towards an EU Strategy for International Cultural Relations" sets out the EU's framework for its cultural diplomacy. The EU funding programmes, such as the Creative Europe Programme as well as the Network of National Educational Institutions (EUNIC), which has a remarkable presence in many regions around the world, are used to implement relevant actions. It is obvious that the European Union is moving towards shaping and implementing a long-term common European strategy for its external cultural relations, in order to improve its international profile and play a more active role in the world, by building solid relations of cooperation and interaction.

The methodology followed for the elaboration of this postgraduate dissertation is the bibliographic research and the research based on official websites of the Institutional Bodies of the EU.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στην επιβλέπουσα καθηγήτρια κ. Μαρίνα Μαρκέλλου, καθώς και στα μέλη της τριμελούς επιτροπής, καθηγητές κκ. Δερμεντζόπουλο και Κυριακάκη για την πολύτιμη καθοδήγησή τους καθώς και στην οικογένειά μου για την υποστήριξή της.

Περιεχόμενα

	Εισαγωγή	5
1	Θεωρητικές Προσεγγίσεις της Πολιτιστικής Διπλωματίας	7
1.1	Ορισμός και χαρακτηριστικά.....	7
1.2	Αρχές άσκησης πολιτιστικής διπλωματίας.....	10
1.3	Ο πολιτισμός ως ήπια ισχύς.....	12
2	Ο ρόλος του πολιτισμού στην Ευρωπαϊκή Ένωση	14
2.1	Πολιτισμός και ταυτότητα στην Ε.Ε.....	17
3	Φορείς άσκησης πολιτιστικής διπλωματίας της Ε.Ε	22
3.1	Διοικητική διάρθρωση ευρωπαϊκών Υπηρεσιών.....	22
3.2	Μη κυβερνητικά δίκτυα/φορείς της κοινωνίας των πολιτών.....	26
3.3	Δίκτυο EUNIC.....	28
4	Περιεχόμενο πολιτιστικής διπλωματίας της Ε.Ε	30
4.1	Πολιτιστικός ιμπεριαλισμός ή γόνιμη συνεργασία ;	31
4.2	Κύριες πολιτικές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής	33
4.2.1	Ευρωπαϊκή Ατζέντα για τον πολιτισμό.....	33
4.2.2	Προπαρασκευαστική Δράση της Ε.Ε. για τις εξωτερικές σχέσεις.....	34
4.2.3	Ανακοίνωση για τη στρατηγική της Ε.Ε. στις εξωτερικές σχέσεις.....	35
4.2.3.1	Προς μια αλλαγή παραδείγματος;	37
4.2.4	Νέα Ευρωπαϊκή Ατζέντα για τον πολιτισμό.....	38
4.3	Πολιτικές του Συμβουλίου Υπουργών Πολιτισμού της Ε.Ε.....	40
4.3.1	Πρόγραμμα Εργασίας 2015-2018.....	40
4.3.2	Συμπεράσματα Συμβουλίου Υπουργών Πολιτισμού	40
4.3.3	Πρόγραμμα Εργασίας 2019-2022.....	41
5	Τρόποι και μέσα άσκησης πολιτιστικής διπλωματίας της Ε.Ε	42
5.1.	Πρόγραμμα «Δημιουργική Ευρώπη 2014-2020».....	42
5.2	Πλατφόρμα πολιτιστικής διπλωματίας.....	44
6	Μελέτες περίπτωσης	46
6.1	Ε.Ε. - Κίνα.....	46
6.2	Ε.Ε. - Δυτικά Βαλκάνια.....	52
7	Συμπεράσματα	56
	Βιβλιογραφία	58

Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια, μια σειρά καταγιστικών εξελίξεων, σε παγκόσμιο επίπεδο, έχουν επηρεάσει τις γεωπολιτικές ισορροπίες, τις διακρατικές σχέσεις και τον τρόπο άσκησης της διπλωματίας. Οι ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις και η ανάπτυξη των μέσων κοινωνικής δικτύωσης έχουν επιφέρει σημαντικές αλλαγές στη διάχυση της πληροφόρησης, στη διευκόλυνση της επικοινωνίας και στη διακίνηση ιδεών, ανθρώπων και εμπορευμάτων. Η πρόσφατη οικονομική κρίση έπληξε υφιστάμενες δομές και συστήματα και ανάγκασε φορείς εξουσίας να επανεξετάσουν το πλαίσιο δράσης τους, αναζητώντας εναλλακτικές πηγές χρηματοδότησης. Μία ακόμη πρόκληση της εποχής, η αύξηση των μεταναστευτικών ροών στην Ευρώπη, θέτει ζητήματα αποδοχής του διαφορετικού, ανεκτικότητας και αντιμετώπισης των φαινομένων του ρατσισμού και της ξеноφοβίας. Στο πλαίσιο αυτό, η Ευρωπαϊκή Ένωση καλείται να βρει και να υποστηρίξει έναν νέο ρόλο στο παγκόσμιο στερέωμα, αξιοποιώντας τις δυνατότητες που απορρέουν από τη γεωστρατηγική της θέση αλλά και τον πολιτιστικό της πλούτο.

Λαμβάνοντας υπ' όψιν τις ανωτέρω συνθήκες, η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή έχει ως βασικό σκοπό να διερευνήσει τον ρόλο του πολιτισμού στη διαμόρφωση των διεθνών σχέσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και να εξετάσει τον τρόπο άσκησης της ευρωπαϊκής πολιτιστικής διπλωματίας. Τα ερευνητικά ερωτήματα που τίθενται είναι η θέση του πολιτισμού στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η σύνδεση πολιτισμού και ταυτότητας, ο αντίκτυπος των ευρωπαϊκών πολιτικών στις διεθνείς σχέσεις της Ε.Ε. καθώς και η αποτελεσματικότητα των μέσων που διαθέτει η Ευρωπαϊκή Ένωση για την ενίσχυση των εξωτερικών πολιτιστικών της σχέσεων.

Συγκεκριμένα, στο πρώτο κεφάλαιο, εξετάζονται οι θεωρητικές προσεγγίσεις της έννοιας της πολιτιστικής διπλωματίας, η θεωρία του Joseph Nye για τον πολιτισμό ως πηγή ήπιας ισχύος καθώς και οι αρχές και οι προϋποθέσεις για την αποτελεσματική άσκηση της πολιτιστικής διπλωματίας. Στο δεύτερο κεφάλαιο, αναλύεται η θέση του πολιτισμού στην Ευρωπαϊκή Ένωση καθώς και η σύνδεση πολιτισμού και ταυτότητας. Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζεται ο ρόλος των κυβερνητικών και μη κυβερνητικών φορέων που ασκούν την πολιτιστική διπλωματία της Ε.Ε. Στο τέταρτο κεφάλαιο, αναλύεται το

περιεχόμενο της πολιτιστικής διπλωματίας καθώς και οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις της Ε.Ε., κυρίως κατά την τελευταία δεκαετία. Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η οποία δημοσιεύθηκε τον Ιούνιο του 2016 και επιχειρεί να θέσει τις βάσεις για τη διαμόρφωση μιας μακροπρόθεσμης κοινής ευρωπαϊκής στρατηγικής για τις διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις της Ε.Ε. Στο πέμπτο κεφάλαιο, εξετάζονται τα μέσα που διαθέτει η Ε.Ε. για την άσκηση της πολιτιστικής διπλωματίας, όπως το χρηματοδοτικό πρόγραμμα για τον πολιτισμό «Δημιουργική Ευρώπη 2014 -2020» και η πλατφόρμα πολιτιστικής διπλωματίας. Στο έκτο κεφάλαιο, παρουσιάζονται, ως μελέτες περίπτωσης, οι σχέσεις ΕΕ-Κίνας και ΕΕ-Δυτικών Βαλκανίων. Ακολουθούν τα Συμπεράσματα για τη δράση της Ε.Ε. στον τομέα των εξωτερικών πολιτιστικών σχέσεων.

Για την εκπόνηση της παρούσας μεταπτυχιακής διατριβής χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της βιβλιογραφικής μελέτης συγγραμμάτων, άρθρων και μελετών για τον ρόλο του πολιτισμού στις διεθνείς σχέσεις, την άσκηση της πολιτιστικής διπλωματίας και την πολιτιστική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αναζητήθηκαν πληροφορίες από ιστοτόπους των Θεσμικών Οργάνων της Ε.Ε. και αξιοποιήθηκαν επίσημα κοινοτικά έγγραφα, όπως Αποφάσεις και Ανακοινώσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και Συμπεράσματα Συμβουλίου Υπουργών των κρατών μελών.

Κεφάλαιο 1

Θεωρητικές Προσεγγίσεις της έννοιας της Πολιτιστικής Διπλωματίας

Η πολιτιστική διπλωματία αποτελεί αντικείμενο μελέτης από θεωρητικούς των διεθνών σχέσεων, καθώς πρόκειται για μια αρχέγονη πρακτική των κρατών, μέσω της οποίας οι εκάστοτε ηγεμόνες αντάλλασσαν με τους ομολόγους τους καλλιτεχνικά έργα, προσπαθώντας να συσφίξουν τις μεταξύ τους σχέσεις και να εξυπηρετήσουν εθνικά συμφέροντα (Τζουμάκα, 2005). Η αποσαφήνιση βέβαια των εννοιών του πολιτισμού και της διπλωματίας δεν είναι πάντα εύκολη, καθώς έχουν προταθεί ποικίλες εννοιολογικές προσεγγίσεις για τους δύο αυτούς όρους. Στην επόμενη ενότητα, θα γίνει προσπάθεια να διερευνηθεί το περιεχόμενο των εννοιών του πολιτισμού, της διπλωματίας και της πολιτιστικής διπλωματίας.

1.1 Ορισμός και χαρακτηριστικά

Στη διάρκεια των αιώνων, έχει γίνει μεγάλη συζήτηση μεταξύ μελετητών, διανοητών και φιλοσόφων για τους όρους «πολιτισμός» και «κουλτούρα». Αυτό συμβαίνει κυρίως γιατί οι όροι αυτοί αποκτούν το σημασιολογικό τους φορτίο, με βάση τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά περιβάλλοντα στα οποία εμφανίζονται σε κάθε ιστορική περίοδο και γεωγραφική περιοχή.

Είναι χαρακτηριστική μάλιστα η αντίθεση ανάμεσα στην «κουλτούρα» και τον «πολιτισμό», αφού στη μεν πρώτη αποδόθηκε κυρίως το νόημα της εσωτερικής ζωής, της ηθικής τελείωσης και της ευγένειας της ψυχής που επιτυγχάνεται, μέσω της ενασχόλησης με τις τέχνες, τα γράμματα και τη θρησκεία, ενώ στον δεύτερο αποδόθηκε αρχικά η έννοια της εξελικτικής πορείας του Ανθρώπου προς την πρόοδο (πεποίθηση του

Διαφωτισμού), ενώ στη συνέχεια χαρακτηρίστηκε ως μια παγιωμένη και συντελεσμένη κατάσταση στο εσωτερικό των ανεπτυγμένων κρατών που έπρεπε να επιβληθεί και στους άλλους λαούς από τις αποικιοκρατικές δυνάμεις (Πασχαλίδης, 2002). Η μεγάλη ανατροπή στη νοηματοδότηση του όρου «κουλτούρα» πραγματοποιείται με την εμφάνιση των πολιτισμικών σπουδών στην Αγγλία, στα τέλη της δεκαετίας του '50. Στο πλαίσιο αυτό, η κουλτούρα συνίσταται τόσο στον γενικό τρόπο ζωής με τα κοινά νοήματα που μαθαίνει και εσωτερικεύει ο άνθρωπος εντός της κοινωνίας όσο και στην ιδιαίτερη δημιουργική διαδικασία που οδηγεί στην ανακάλυψη νέων νοημάτων και στην παραγωγή καλλιτεχνικών προϊόντων και δραστηριοτήτων (Williams, 1989).

Σύμφωνα με τον ορισμό της UNESCO για τον πολιτισμό, ο οποίος υιοθετήθηκε στην 43η Διεθνή Συνδιάσκεψη της UNESCO για την Παιδεία και τον Πολιτισμό στις 14-19 Σεπτεμβρίου 1992 στη Γενεύη, «ο πολιτισμός είναι ολόκληρο το πλέγμα των πνευματικών, υλικών, διανοητικών και συναισθηματικών χαρακτηριστικών που διακρίνουν μια κοινωνία ή μια κοινωνική ομάδα και αποτελούν τα στοιχεία της πολιτισμικής ταυτότητάς της. Σ' αυτά περιλαμβάνονται τρόποι ζωής, παραδόσεις, αντιλήψεις, τέχνες και γράμματα. Περιλαμβάνει τόσο τον επίσημο όσο και τον λαϊκό πολιτισμό και δεν περιορίζεται στην υπάρχουσα πολιτισμική κληρονομιά, αλλά εμπλουτίζεται συνεχώς από τη Μνήμη και τη Δημιουργικότητα. Δεν είναι εσωστρεφής αλλά γονιμοποιείται από τις έξωθεν πολιτισμικές αλληλεπιδράσεις. Ακόμα ο πολιτισμός συνδέεται με μια δυναμική σχέση με την Παιδεία, μέσω της ελευθερίας της έκφρασης, της ελευθερίας της συμμετοχής και της ελεύθερης διακίνησης προσώπων, επιστημονικών γνώσεων και πολιτισμικών δημιουργημάτων».

Ως προς τον όρο «διπλωματία», έχουν προταθεί διάφοροι ορισμοί. Σύμφωνα με τον θεωρητικό Χρήστο Γιανναρά, το περιεχόμενο του όρου περιλαμβάνει α) «το σύνολο των προσώπων και υπηρεσιών που ασχολούνται με τις διεθνείς σχέσεις ενός κράτους, β) την επιστήμη ή την τέχνη να αντιπροσωπεύεται επίσημα, με συγκεκριμένα θεσμικά πλαίσια, ένα κράτος στις κυβερνήσεις των άλλων κρατών ή σε διεθνείς οργανισμούς και γ) την δεξιότητα και ικανότητα στην διαχείριση των εξωτερικών σχέσεων μίας πολιτείας» (Γιανναράς 2003:13).

Η πολιτιστική διπλωματία, η οποία ως όρος εμπεριέχει τόσο την έννοια του πολιτισμού όσο και την έννοια της διπλωματίας, μπορεί να οριστεί ως «η χρήση του πολιτισμού μιας χώρας στις διεθνείς σχέσεις της, ως μέσον προβολής, βελτίωσης της εικόνας της και σύσφιγξης των σχέσεων με τους άλλους λαούς. Υπό τη στενή έννοια προσδιορίζει το σύνολο των προσώπων και των υπηρεσιών που ασκούν θεσμικά αυτό τον ρόλο. Ως στόχο έχει α) την προβολή στο εξωτερικό των πολιτιστικών αξιών και επιτευγμάτων της χώρας και τη βελτίωση της εικόνας της και β) τη σύσφιγξη των σχέσεων με τους άλλους λαούς και την εμπέδωση ενός κλίματος εμπιστοσύνης και αλληλοκατανόησης» (Τζουμάκα 2005:113).

«Η πρώτη συστηματική οργάνωση πολιτιστικής διπλωματίας πρέπει να αποδοθεί στους Γάλλους. Από την εποχή του Λουδοβίκου ΙΓ' (1610-1643) και Λουδοβίκου ΙΔ' (1643-1715), η Γαλλία κατόρθωσε να επιβάλλει τη γλώσσα της ως κυρίαρχη διπλωματική και ακαδημαϊκή γλώσσα στην Ευρώπη και να διατηρήσει αυτή την πρωτοκαθεδρία για όλον τον 18^ο και τον 19^ο αιώνα. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, υπήρξε πρωτοπόρος στην ίδρυση εκπαιδευτικών ιδρυμάτων στο εξωτερικό».
(Τζουμάκα 2005:114)

«Η χάραξη της εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής και διπλωματίας μιας χώρας αποτελεί ευθύνη των κυβερνήσεων και φορείς της είναι τα Υπουργεία Εξωτερικών, Πολιτισμού και Παιδείας. Η επίσημη πολιτιστική διπλωματία εκφράζει τις προτεραιότητες της εξωτερικής πολιτικής του κράτους που την ασκεί και ως τέτοια, εκλαμβάνεται από τις χώρες υποδοχής. Την υλοποίηση μορφωτικών-πολιτιστικών προγραμμάτων μπορούν να αναλάβουν και Ιδρύματα ή Ινστιτούτα που εποπτεύονται και χρηματοδοτούνται εξ ολοκλήρου ή μερικώς από το κράτος γι' αυτό το σκοπό» (Τζουμάκα 2005:115).

«Ωστόσο, τις τελευταίες δεκαετίες σε πολλά δημοκρατικά κράτη έχει αμφισβητηθεί το έντονα κρατικιστικό μοντέλο που παραδοσιακά και με μεγάλη επιτυχία εφάρμοσε η Γαλλία. Οργανισμοί που χαίρουν κάποιας ανεξαρτησίας από τον κρατικό μηχανισμό επιτυγχάνουν καλύτερα την αποστολή τους» (Τζουμάκα 2005:115).

Μάλιστα, οι ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις και η ανάπτυξη των μέσων κοινωνικής δικτύωσης έχουν ευνοήσει την ανάπτυξη της ψηφιακής διπλωματίας, η οποία κερδίζει

συνεχώς έδαφος έναντι της παραδοσιακής διπλωματίας. Οι νέες ψηφιακές πλατφόρμες έχουν τη δυνατότητα να προσεγγίσουν και να επηρεάσουν τόσο το τοπικό όσο και το παγκόσμιο κοινό και να επιτύχουν σημαντικά αποτελέσματα, σε σύντομο χρονικό διάστημα.

1.2 Αρχές άσκησης πολιτιστικής διπλωματίας

Η άσκηση της πολιτιστικής διπλωματίας είναι ένα πολυδιάστατο εγχείρημα, η επιτυχία του οποίου εξαρτάται από τέσσερις σημαντικές παραμέτρους: «α) την ατζέντα, β) τον οργανισμό ο οποίος ασκεί πολιτιστική διπλωματία, γ) τα μέσα που χρησιμοποιούνται για τον σκοπό αυτό και δ) το κοινό στόχευσης της πολιτιστικής διπλωματίας» (Dimitriadi, 2018: 18).

Για τον καθορισμό της ατζέντας και του περιεχομένου των προγραμμάτων πολιτιστικής διπλωματίας, απαιτείται στρατηγικός σχεδιασμός ο οποίος θα περιλαμβάνει και τη μεθοδολογία που πρόκειται να εφαρμοστεί. Προϋποθέτει την εκτίμηση και την αναγνώριση των συνθηκών που υπάρχουν σε συγκεκριμένες καταστάσεις και τον καθορισμό βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων στόχων. Η επιτυχία και η βιωσιμότητα των προγραμμάτων πολιτιστικής διπλωματίας απαιτούν ολιστικές προσεγγίσεις (Dimitriadi, 2018).

Ως προς τον Οργανισμό που ασκεί πολιτιστική διπλωματία, παρατηρείται, όπως αναφέρθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, μία αυξανόμενη τάση ανεξαρτητοποίησης από τον κρατικό ή δημόσιο τομέα. Έχει καταστεί προφανές ότι πρέπει να συμμετέχουν όλοι οι ενδιαφερόμενοι, δηλαδή ο δημόσιος και ο ιδιωτικός τομέας καθώς και η κοινωνία των πολιτών, επιτελώντας ο καθένας ξεχωριστό έργο, ανάλογα με την υπόστασή του. Συγκεκριμένα, ο δημόσιος τομέας μπορεί να συμβάλει από την άποψη της χρηματοδότησης και της υποδομής. Ο ιδιωτικός τομέας μπορεί να συμβάλει καθοριστικά, λόγω της ικανότητάς του να επιτυγχάνει ταχύτητα ανταποκρινόμενη στις εξελίξεις, ενώ η κοινωνία των πολιτών μπορεί να εξασφαλίσει την προσέγγιση του τοπικού πληθυσμού και τη διάχυση της πληροφόρησης πιο αποτελεσματικά. Η συμμετοχή όλων των

εμπλεκόμενων φορέων οδηγεί σε μια ολιστική και συνεκτική στρατηγική με πιο ευδιάκριτα αποτελέσματα (Dimitriadi, 2018).

Η τρίτη παράμετρος αφορά τα μέσα που χρησιμοποιούνται για την εφαρμογή της πολιτιστικής διπλωματίας. «Η μουσική, ο χορός, ο κινηματογράφος, η ζωγραφική, τα κινούμενα σχέδια, η εκπαίδευση, η λογοτεχνία, η μετάφραση και ο αθλητισμός δίνουν στην πολιτιστική διπλωματία την ευελιξία να προσαρμόζεται στις ανάγκες ενός ευρύτερου ακροατηρίου. Ένα παράδειγμα είναι το παιχνίδι που διοργάνωσε το «Κέντρο Peres για την Ειρήνη» στη Λωρίδα της Γάζας, μεταξύ παιδιών που προέρχονται από το Ισραήλ και την Παλαιστίνη» (Dimitriadi, 2018: 20).

Η τέταρτη παράμετρος περιλαμβάνει το κοινό στόχευσης της πολιτιστικής διπλωματίας. Προϋπόθεση για την επιτυχή υλοποίηση των προγραμμάτων πολιτιστικής διπλωματίας είναι η προσαρμογή της στρατηγικής στις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητες των χωρών υποδοχής και του κοινού στο οποίο απευθύνονται οι πολιτιστικές δράσεις (Dimitriadi, 2018).

Είναι απαραίτητο, στο σημείο αυτό, να γίνει η διάκριση μεταξύ πολιτιστικής διπλωματίας και προπαγάνδας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η προπαγάνδα των υπερδυνάμεων, κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου και η χρήση των πολιτιστικών επιτευγμάτων για την προώθηση και την επιβολή των πολιτικών τους σκοπιμοτήτων (Dimitriadi, 2018). Σε κάθε περίπτωση, οι βέλτιστες πρακτικές στην εφαρμογή της πολιτιστικής διπλωματίας πρέπει να συνεπάγονται την ύπαρξη ορισμένων θεμελιωδών χαρακτηριστικών, όπως η προώθηση της ελευθερίας του λόγου, της σκέψης και της έκφρασης. Θα πρέπει να είναι ευχάριστες και να παρέχουν πληροφορίες και εμπειρογνωμοσύνη, να εμπνέουν αμοιβαίο σεβασμό και ανοικτά κανάλια επικοινωνίας μεταξύ των λαών (Schneider, 2003).

1.3 Ο πολιτισμός ως ήπια ισχύς

Ο όρος «ήπια ισχύς» χρησιμοποιήθηκε το 1990 από τον θεωρητικό των διεθνών σχέσεων, Joseph Nye, ο οποίος στο έργο του «Bound to Lead», υποστήριξε ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες διέθεταν όχι μόνο στρατιωτική και οικονομική ισχύ αλλά και μια άλλη σημαντική δύναμη, την ήπια ισχύ.

Η ήπια ισχύς, σύμφωνα με τον Nye, είναι η ικανότητα να επιτύχει ένα κράτος αυτό που επιθυμεί μέσω της έλξης και όχι με ένοπλα μέσα ή οικονομικές κυρώσεις. Συνεπάγεται τη δημιουργία συνεργασιών με άλλα κράτη ή φορείς, χωρίς τη χρήση απειλών εις βάρος τους, στρατιωτικής βίας ή εξαγοράς τους. Στην περίπτωση της ήπιας ισχύος, ένα κράτος μπορεί να επιτύχει τα αποτελέσματα που επιθυμεί επειδή άλλα κράτη θαυμάζουν τις αξίες του, τις παραδόσεις του και τον πολιτιστικό του πλούτο και επιθυμούν να το μιμηθούν και να ακολουθήσουν το παράδειγμά του.

Συγκεκριμένα, «η ήπια ισχύς μίας χώρας βασίζεται σε τρεις πηγές: στην κουλτούρα (όπου αυτή είναι ελκυστική για τους άλλους), στις πολιτικές αξίες (όταν τις εφαρμόζει αδιαλείπτως στο εσωτερικό και το εξωτερικό) και στην εξωτερική πολιτική (όταν είναι νόμιμη και έχει ηθικό κύρος)» (Nye, 2005:43). Η ήπια ισχύς, σύμφωνα με το Nye, εμφανίζεται «όταν μια χώρα κάνει άλλες χώρες να επιθυμούν αυτό που επιθυμεί η ίδια.» Για τον λόγο αυτό, θεωρεί την πολιτιστική διπλωματία ουσιαστικό παράγοντα για την άσκηση ήπιας ισχύος.

Ως προς την ήπια ισχύ της, η Ευρώπη αποτελεί τον αντίποδα των Ηνωμένων Πολιτειών, καθώς ο πολιτιστικός της πλούτος και η υψηλής ποιότητας καλλιτεχνική της παραγωγή αποτελούν πόλους έλξης σε διεθνές επίπεδο. Η πολιτιστική της πολυμορφία αποτελεί σημαντική πηγή άσκησης ήπιας ισχύος. Ζητούμενο παραμένει η υλοποίηση μιας ενιαίας ευρωπαϊκής στρατηγικής, προκειμένου να αξιοποιηθεί αποτελεσματικά η ήπια ισχύς της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Για να μπορέσουμε, λοιπόν, να αναλύσουμε πιο διεξοδικά την ήπια ισχύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τον ρόλο που διαδραματίζει ο πολιτισμός στις εξωτερικές σχέσεις της Ε.Ε.,

είναι απαραίτητο να διερευνηθεί αρχικά η θέση και η σημασία του πολιτισμού στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στη συνέχεια η σχέση πολιτισμού και ταυτότητας στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα.

Κεφάλαιο 2

Ο ρόλος του πολιτισμού στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Ο πολιτισμός αποτέλεσε διακριτό πεδίο πολιτικής για πρώτη φορά στη Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992). Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 128 της Συνθήκης, «η Κοινότητα συμβάλλει στην ανάπτυξη των πολιτισμών των κρατών μελών και σέβεται την εθνική και περιφερειακή πολυμορφία τους, ενώ ταυτόχρονα προβάλλει την κοινή πολιτιστική κληρονομιά».

Στο άρθρο 3 της Συνθήκης της Λισαβόνας (2007) ορίζεται ότι «η Ένωση σέβεται τον πλούτο της πολιτιστικής και γλωσσικής της πολυμορφίας και μεριμνά για την προστασία και ανάπτυξη της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς». Επίσης, στο άρθρο 27 της εν λόγω Συνθήκης, προβλέπεται η σύσταση της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εξωτερικής δράσης (ΕΥΕΔ), η οποία θα επικουρεί τον Υπάτο Εκπρόσωπο της Ένωσης για τις εξωτερικές υποθέσεις και θα συνεργάζεται με τις διπλωματικές αρχές των κρατών μελών. Για πρώτη φορά, λοιπόν, αναγνωρίζεται η πρόθεση της Ε.Ε. για τη διαμόρφωση και εφαρμογή μιας κοινής εξωτερικής πολιτικής.

Επίσης, στο άρθρο 167 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2012) ορίζεται ότι «η δράση της Ένωσης αποσκοπεί στην ενθάρρυνση της συνεργασίας μεταξύ κρατών μελών και, αν αυτό είναι αναγκαίο, υποστηρίζει και συμπληρώνει τη δράση τους στους ακόλουθους τομείς:

- βελτίωση της γνώσης και της διάδοσης του πολιτισμού και της ιστορίας των ευρωπαϊκών λαών,
- διατήρηση και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς ευρωπαϊκής σημασίας,
- μη εμπορικές πολιτιστικές ανταλλαγές,
- καλλιτεχνική και λογοτεχνική δημιουργία, συμπεριλαμβανομένου του οπτικοακουστικού τομέα.

Η Ένωση και τα κράτη μέλη ευνοούν τη συνεργασία με τις τρίτες χώρες και τους αρμόδιους διεθνείς οργανισμούς στον πολιτιστικό τομέα, και ειδικότερα με το Συμβούλιο της Ευρώπης.

Η Ένωση όταν αναλαμβάνει δράσεις δυνάμει άλλων διατάξεων των Συνθηκών, λαμβάνει υπόψη της τις πολιτιστικές πτυχές, αποβλέποντας ειδικότερα στο σεβασμό και στην προώθηση της πολυμορφίας των πολιτισμών της.

Προκειμένου να συμβάλουν στην υλοποίηση αυτών των στόχων, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο αποφασίζουν, σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία και μετά από διαβούλευση με την Επιτροπή των Περιφερειών και θεσπίζουν δράσεις ενθάρρυνσης, χωρίς να εναρμονίζουν τις νομοθετικές και κανονιστικές διατάξεις των κρατών μελών. Το Συμβούλιο, μετά από πρόταση της Επιτροπής, μπορεί να διατυπώνει συστάσεις» (άρθρο 167 ΣΛΕΕ).

Στο σημείο αυτό, πρέπει να σημειωθεί ότι ο πολιτισμός, ως φορέας ταυτότητας και συλλογικής μνήμης, αποτελεί αποκλειστική αρμοδιότητα των κρατών μελών και η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει επικουρικό ρόλο στον τομέα αυτό, συμπληρώνοντας, όπου χρειάζεται, τη δράση των κρατών μελών. Ωστόσο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, αντιλαμβανόμενη τη σημασία του πολιτισμού τόσο για τη βιώσιμη ανάπτυξη και τη δημιουργία θέσεων εργασίας, όσο και για την κοινωνική συνοχή, ανέλαβε πρωτοβουλίες για την προώθηση και ανάδειξη του πολιτισμού, ως παράγοντα ευημερίας και σταθερότητας σε τοπικό, εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο.

Στο πλαίσιο αυτό, το πρώτο κείμενο πολιτικής της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τον πολιτισμό ήταν η Ευρωπαϊκή Ατζέντα για τον πολιτισμό το 2007, η οποία έθετε τρεις στόχους:

- Προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, της πολιτιστικής πολυμορφίας και του διαπολιτισμικού διαλόγου.
- Προαγωγή του πολιτισμού, ως καταλύτη για τη δημιουργικότητα.
- Προώθηση του πολιτισμού, ως βασικού στοιχείου των διεθνών σχέσεων.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε το 2010 την Πράσινη Βίβλο για την απελευθέρωση του δυναμικού των πολιτιστικών και των δημιουργικών βιομηχανιών, σε μια προσπάθεια να ενδυναμώσει τον πολιτιστικό και τον δημιουργικό τομέα, έναντι των προκλήσεων της ψηφιακής εποχής καθώς και να διαμορφώσει ένα πλαίσιο πολιτικής για την οικονομική τους υποστήριξη, ώστε να εξασφαλιστεί η βιωσιμότητά τους.

Για την υποστήριξη των πολιτιστικών οργανισμών και την προώθηση της διακρατικής συνεργασίας στον τομέα του πολιτισμού, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει θεσπίσει χρηματοδοτικά προγράμματα για τους πολιτιστικούς φορείς. Το υφιστάμενο Πρόγραμμα «Δημιουργική Ευρώπη 2014-2020» αποσκοπεί:

- α) στην οικονομική στήριξη του ευρωπαϊκού πολιτιστικού και δημιουργικού τομέα
- β) στη διευκόλυνση της διακρατικής κυκλοφορίας τόσο των πολιτιστικών έργων όσο και των επαγγελματιών του πολιτιστικού και του δημιουργικού τομέα
- γ) στην άρση των εμποδίων όσον αφορά στην πρόσβαση ευάλωτων κοινωνικών ομάδων στο πολιτιστικό περιεχόμενο
- δ) στην προώθηση της δημιουργικότητας και της καινοτομίας, στη διεύρυνση κοινού καθώς και στην κατάρτιση και εφαρμογή νέων επιχειρηματικών μοντέλων για την αποτελεσματικότερη λειτουργία των πολιτιστικών Οργανισμών στη νέα ψηφιακή εποχή.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση στηρίζει τον πολιτισμό με πλήθος πρωτοβουλιών και σημαντικούς θεσμούς. Ένας από τους μακροβιότερους και πιο επιτυχημένους ευρωπαϊκούς θεσμούς, είναι ο Θεσμός της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης, ο οποίος δίνει τη δυνατότητα σε πόλεις που τους έχει απονεμηθεί ο τιμητικός αυτός τίτλος να αναδείξουν την ιδιαίτερη πολιτιστική τους φυσιογνωμία και να αναλάβουν συνέργειες με πολιτιστικούς φορείς εντός και εκτός συνόρων, στο πλαίσιο ενός γόνιμου διαπολιτισμικού διαλόγου.

Άλλες σημαντικές πρωτοβουλίες είναι η απονομή του Σήματος Ευρωπαϊκής Πολιτιστικής Κληρονομιάς σε χώρους και μνημεία που συμβολίζουν την ιστορική εξέλιξη της Ευρώπης, η θέσπιση των Ευρωπαϊκών Ημερών Πολιτιστικής Κληρονομιάς, κατά τη διάρκεια των οποίων πραγματοποιούνται εορταστικές εκδηλώσεις και οργανωμένες περιηγήσεις σε αρχαιολογικούς χώρους και μνημεία, ενώ αξίζει να σημειωθεί ότι το 2018 ανακηρύχθηκε

Ευρωπαϊκό Έτος Πολιτιστικής Κληρονομιάς, με σκοπό την ευαισθητοποίηση των πολιτών για τις κοινές ευρωπαϊκές αξίες και την προστασία και διαφύλαξη της κοινής ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς.

Επίσης, η Ε.Ε. έχει θεσπίσει και μια σειρά από βραβεία λογοτεχνίας (European Union Prize for Literature), αρχιτεκτονικής (European Union Prize for Contemporary Architecture), προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς (Europa Nostra Awards), κινηματογράφου (Prix MEDIA), μουσικής ροκ και ποπ (European Border Breakers Awards).

2.1 Πολιτισμός και ταυτότητα στην Ε.Ε.

Είναι απαραίτητο να διερευνηθεί η σχέση πολιτισμού και ταυτότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, προκειμένου να καταδειχθεί ποια πολιτιστικά χαρακτηριστικά επιθυμεί η ίδια η Ε.Ε. να προβάλλει στους διεθνείς εταίρους της, ποιο είναι το πολιτιστικό προφίλ που προωθεί και πώς οι ίδιοι οι πολίτες εντός της Ε.Ε. αντιλαμβάνονται τη σχέση ευρωπαϊκού πολιτισμού και ευρωπαϊκής ταυτότητας. Με τον τρόπο αυτό, μπορεί να αποσαφηνιστεί κατά πόσο είναι εφικτή και ρεαλιστική μια ενιαία και συνεκτική στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την προώθηση των εξωτερικών πολιτιστικών της σχέσεων.

Σύμφωνα με τον αναλυτή πολιτιστικής πολιτικής, Chris Shore, η δημιουργία της πολιτιστικής πολιτικής μπορεί να θεωρηθεί δείγμα της θέλησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης να ενισχύσει τη δύναμή της, να αντλήσει νομιμοποίηση, να διευρύνει το πεδίο αρμοδιοτήτων και διακυβέρνησής της (Staiger, 2009). Η Ευρωπαϊκή Ένωση η οποία αποτελεί μια υπερεθνική οντότητα έχει καταβάλει προσπάθεια να δημιουργήσει μια κοινή ευρωπαϊκή ταυτότητα για τους πολίτες της, αξιοποιώντας τον πολιτισμό.

Ωστόσο, η αντίληψη περί κοινής ταυτότητας δεν έχει πλήρως εδραιωθεί στη συνείδηση των Ευρωπαίων πολιτών, λόγω ελλείψεων και λαθών που παρατηρούνται στις πολιτικές της Ε.Ε. για το συγκεκριμένο θέμα. «Η ανάληψη πολιτιστικής δράσης αποτελούσε ανέκαθεν ένα ευαίσθητο θέμα για την Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς παρατηρείται μια υφέρπουσα διαμάχη ανάμεσα στους «μινιμαλιστές», όπως το Η.Β. και η Δανία, οι οποίοι

δεν επιθυμούν παρέμβαση της Ε.Ε. σε θέματα εθνικής αρμοδιότητας και τους «μαξιμαλιστές», όπως η Ελλάδα και η Γαλλία, που επιθυμούν την ευρύτερη ανάμειξη της Ε.Ε. σε θέματα πολιτισμού και ταυτότητας» (Staiger, 2009:2).

Η Ε.Ε. αντιλαμβανόμενη τον πολιτισμό με διττό τρόπο, ως τρόπο ζωής αλλά και ως παραγωγή πολιτιστικών αγαθών με οικονομική αξία, χρησιμοποίησε τρεις προσεγγίσεις για το θέμα της διαμόρφωσης της ευρωπαϊκής ταυτότητας, λαμβάνοντας υπ' όψιν το γενικότερο πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο.

Η πρώτη προσέγγιση ονομάζεται οντολογική (Staiger, 2009). Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, η διαμόρφωση ταυτότητας βασίζεται σ' ένα κοινό πολιτιστικό περιεχόμενο, σε κοινές αξίες και ιδεώδη του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Αντλεί κοινές αναφορές από την Ελληνορωμαϊκή Αρχαιότητα, την Ιουδαίο-χριστιανική παράδοση και την Αναγέννηση. «Οι παραδόσεις αυτές λειτουργούν ως αρχετυπικά στοιχεία της πολιτιστικής ταυτότητας που πρέπει να προστατευτεί και να προωθηθεί» (Staiger, 2009: 6). Η οντολογική προσέγγιση αποτελεί την πιο συνηθισμένη ρητορική της Ε.Ε. και συναντάται σε πολλά κοινοτικά κείμενα. Επενδύεται επίσης με συμβολικά εξωτερικά στοιχεία της ευρωπαϊκής αλληλεγγύης, όπως η σημαία, το λογότυπο της Ε.Ε., αλλά και πολιτιστικές δράσεις, όπως η ανακήρυξη θεματικών ευρωπαϊκών ετών (Staiger, 2009). Στην προσέγγιση αυτή, ο πολιτισμός ορίζεται ως κοινή ιστορία, κοινές ρίζες, συλλογικές αξίες και κοινά νοήματα που λειτουργούν ως θεμέλια της ευρωπαϊκής ταυτότητας. Στο σημείο αυτό, παρατηρούμε ότι η Ε.Ε. μιμείται το κράτος, ως προς την πρακτική και τη ρητορική της για την οικοδόμηση ταυτότητας. Όπως το κράτος προβάλλει τις κοινές αξίες και παραδόσεις του παρελθόντος για να δημιουργήσει μια ενιαία ταυτότητα των πολιτών και να εξασφαλίσει την κοινωνική συνοχή, με τον ίδιο τρόπο προσπαθεί να λειτουργήσει και η Ε.Ε. Αποτελεί μια «φαντασιακή κοινότητα», σύμφωνα με τον Anderson, η οποία προσπαθεί να κρατήσει στέρεο το οικοδόμημά της πάνω στην αντίληψη της κοινής πολιτιστικής ταυτότητας.

Ωστόσο, η πρακτική αυτή της Ε.Ε. παρουσιάζει προβλήματα, γιατί «χρησιμοποιεί έναν ομογενοποιημένο λόγο, χωρίς να λαμβάνει υπ' όψιν τις πολλαπλές και πιθανώς αλληλεπικαλυπτόμενες ταυτότητες στους κόλπους της Ε.Ε.» (Staiger, 2009: 6). Θεωρεί ως

δεδομένο το κοινό πολιτιστικό περιεχόμενο των λαών της Ε.Ε., περιεχόμενο που κάποιες φορές παρουσιάζεται με ασάφεια και με τα χαρακτηριστικά μιας άδειας ρητορικής.

Η δεύτερη προσέγγιση δίνει έμφαση στον διαπολιτισμικό διάλογο. Οι συνθήκες του πολιτικοκοινωνικού περιβάλλοντος που επιτρέπουν τη μεγαλύτερη κινητικότητα των πολιτών, η παγκοσμιοποίηση, η αύξηση των μεταναστευτικών ροών, ανάγκασαν την Ε.Ε. να προσαρμόσει τον λόγο της και την πολιτική της. Στο πλαίσιο αυτό, το 2008 ανακηρύχθηκε ως Ευρωπαϊκό Έτος διαπολιτισμικού διαλόγου, οι δράσεις του οποίου στόχευαν όχι μόνο σε Ευρωπαίους πολίτες αλλά και σε οποιονδήποτε διέμενε μόνιμα ή προσωρινά στην Ευρωπαϊκή Ένωση, δίνοντας έτσι μια διευρυμένη διάσταση στην ευρωπαϊκή ταυτότητα (Staiger, 2009).

Παρά τις καλές προθέσεις, και αυτή η προσέγγιση δεν λειτούργησε αποτελεσματικά. Η έλλειψη σύνδεσης με τη μεταναστευτική πολιτική της Ε.Ε., η αδυναμία της αρμόδιας Γενικής Διεύθυνσης της Ε.Ε. να ασκήσει πιο ουσιαστική πολιτική, η χαμηλή χρηματοδότηση, η έλλειψη προβολής των δράσεων, το ασαφές πλαίσιο δράσης συνηγορούν στο ότι η διαπολιτισμική προσέγγιση δεν σήμαινε και μεταστροφή της Ε.Ε. στην πολιτική και τη δράση της (Staiger, 2009).

Η τρίτη προσέγγιση για τη σχέση πολιτισμού και ταυτότητας στην Ε.Ε. που παρατηρείται πρόσφατα είναι η συμμετοχική προσέγγιση. Ο πολιτισμός μπορεί να αποτελέσει το πεδίο συμμετοχής των πολιτών της Ε.Ε. στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Συγκεκριμένα, οι φορείς της κοινωνίας των πολιτών του πολιτιστικού τομέα μπορούν να λειτουργήσουν ως ενδιάμεσοι κρίκοι μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των πολιτών, μέσα από τη συμμετοχή τους σε διαδικτυακές πλατφόρμες διαλόγου, σε φόρα, σε δημόσιες διαβουλεύσεις και συναντήσεις με εκπροσώπους της Ε.Ε. (Staiger, 2009). Με τον τρόπο αυτό, ο πολιτισμός αποκτά νέο ρόλο στη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής ταυτότητας, καθώς χρησιμοποιείται, ως πλατφόρμα ενεργούς συμμετοχής των πολιτών. Μάλιστα, η υιοθέτηση της Ανοιχτής Μεθόδου Συντονισμού από την Ε.Ε., σύμφωνα με την οποία εμπειρογνώμονες από όλα τα κράτη μέλη συμμετέχουν εθελοντικά στη διαμόρφωση πολιτικής για ένα συγκεκριμένο θέμα πολιτιστικού περιεχομένου, κινείται προς αυτή τη συμμετοχική προσέγγιση.

Ακρογωνιαίος λίθος του ευρωπαϊκού οικοδομήματος θεωρείται η διαφύλαξη και προώθηση της πολιτιστικής πολυμορφίας και ο σεβασμός απέναντι στις πολιτισμικές εκφράσεις, σύμφωνα και με τη Σύμβαση της UNESCO (2005), της οποίας η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι συμβαλλόμενο μέρος. Ωστόσο, ο όρος «πολιτιστική πολυμορφία (cultural diversity)» δεν νοηματοδοτείται πάντα, με τον ίδιο τρόπο, από τα Θεσμικά Όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Παρουσιάζει αρκετές διαφοροποιήσεις και εξαρτάται από τα εκάστοτε πολιτικά και πολιτισμικά περιβάλλοντα. Η πρώτη σημασία του όρου περιλαμβάνει την εθνική πολυμορφία (national diversity) εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τη διαφορετικότητα δηλαδή των κρατών μελών της Ε.Ε. Η δεύτερη σημασία του όρου περιλαμβάνει τη διαφορετικότητα, σε περιφερειακό επίπεδο των κρατών μελών της Ε.Ε. (regional diversity), και απευθύνεται σε πληθυσμιακές ομάδες με διαφορετικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά εντός της Ε.Ε., όπως οι Βάσκοι, και η τρίτη σημασία του όρου περιλαμβάνει μετανάστες από χώρες εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επίσης, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, σε ψήφισμά του, αποδίδει στον όρο «πολιτιστική πολυμορφία» τη διάσταση της ποικιλίας των παραγόμενων ευρωπαϊκών πολιτιστικών προϊόντων και αναφέρεται στην ανάγκη προστασίας και διαφύλαξής τους από την παγκοσμιοποιημένη αγορά και την αμερικανική πολιτισμική ηγεμονία, στο πλαίσιο της πολιτιστικής εξαιρέσης (cultural exemption) (Meinhof & Triantafyllidou, 2006). Επομένως, ο όρος «πολιτισμική πολυμορφία» και ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιείται κάθε φορά από τα κοινοτικά κείμενα παρουσιάζει ρευστότητα, ανάλογα με το τι θέλει να προβάλλει και να προωθήσει κάθε φορά η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Παρατηρούμε λοιπόν, σε γενικές γραμμές, μια διαμάχη ανάμεσα στη «φαντασιακή κοινότητα» της Ευρώπης, με σύνθημα την κοινή πολιτισμική ταυτότητα και τις κοινές πολιτισμικές αξίες και στην Ευρώπη, η οποία εν μέσω κοινωνικών μετασχηματισμών που επιφέρουν οι μεταναστευτικές ροές, η κινητικότητα των πολιτών, η δημιουργία δικτύων συνεργασίας, σε παγκόσμιο επίπεδο, καλείται να βασιστεί περισσότερο σε ένα κοινό πολιτικό όραμα, με χαρακτηριστικά τη συνεργασία ανάμεσα σε διαφορετικές ταυτότητες, τη δημοκρατία, τη σταθερότητα και την ασφάλεια. Αυτό το όραμα δεν σημαίνει ότι δεν θα έχει πολιτισμικές πτυχές, αλλά οι πτυχές αυτές δεν θα βασίζονται σε κοινές πολιτισμικές αξίες αλλά σ' έναν πολιτικό χώρο, με κοινωνικά και πολιτισμικά δικαιώματα για όλους (Meinhof & Triantafyllidou, 2006). Η Ευρώπη δεν αντιμετωπίζεται πλέον ως ένα σύνολο κρατών που το καθένα διαφυλάσσει την ταυτότητά του, αλλά ως

ένας χώρος με ποικίλες πολιτισμικές ροές και κοινωνικές αλληλεπιδράσεις. Είναι σημαντικό λοιπόν, η Ευρωπαϊκή Ένωση να επαναπροσδιορίσει την υπόστασή της καθώς αυτό καθορίζει και την άσκηση πολιτιστικής διπλωματίας από την πλευρά της.

Σύμφωνα με τη θεωρητικό Monica Sassatelli, «είναι η στάση και η αντίληψη απέναντι στη διαφορετικότητα που χαρακτηρίζει τον πολιτιστικό χώρο, ως ευρωπαϊκό, και όχι η ανεύρεση ενός κοινού πολιτιστικού περιεχομένου και υποβάθρου» (Sassatelli, 2008: 237). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο Θεσμός της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης, όπου το επίθετο «ευρωπαϊκός» αποδίδεται στην πόλη που φιλοξενεί τον θεσμό της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης και όχι στον πολιτισμό. Μάλιστα, όπως προκύπτει και από συνεντεύξεις των υπευθύνων των πόλεων, δεν είναι εφικτό να παρουσιαστεί η ευρωπαϊκή πολιτιστική ταυτότητα στο πλαίσιο του προγράμματος της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας, ως ένα ομοιογενές πολιτιστικό περιεχόμενο. Αντιθέτως, πρέπει να δίνεται έμφαση στην ανάδειξη των διαφορετικών ταυτοτήτων σε διεθνές επίπεδο, μέσω της προώθησης των πολιτιστικών ανταλλαγών, των συμπαραγωγών, της ενθάρρυνσης της συμμετοχής και της ανταλλαγής τεχνογνωσίας (Sassatelli, 2008). «Η ικανότητα να ζεις και να δουλεύεις μαζί σχετίζεται με την κοινή ταυτότητα, ως τρόπο ζωής» (Sassatelli, 2008: 239). Δεν είναι λοιπόν το ίδιο το ευρωπαϊκό θέμα –περιεχόμενο που εξασφαλίζει την επιτυχία του project αλλά η συμμετοχή και η συνεργασία ανθρώπων που έχουν διαφορετικές πολιτιστικές ταυτότητες και προέρχονται από διαφορετικά περιβάλλοντα (Sassatelli, 2008).

Σε αυτό, λοιπόν, το πλούσιο πολιτιστικό απόθεμα και στις αξίες της ισότιμης συνεργασίας και του γόνιμου διαπολιτισμικού διαλόγου είναι απαραίτητο να στηριχθεί η ευρωπαϊκή πολιτιστική διπλωματία, προκειμένου να οικοδομήσει σχέσεις εμπιστοσύνης με τους εταίρους της σε διεθνές επίπεδο.

Κεφάλαιο 3

Φορείς άσκησης πολιτιστικής διπλωματίας της Ε.Ε.

Η πολιτιστική διπλωματία της Ε.Ε. ασκείται τόσο από τις Υπηρεσίες των αρμοδίων Θεσμικών Οργάνων της Ε.Ε. όσο και από μη κυβερνητικούς φορείς και φορείς της κοινωνίας των πολιτών.

3.1 Διοικητική διάρθρωση ευρωπαϊκών Υπηρεσιών

Η επίσημη πολιτιστική διπλωματία της Ευρωπαϊκής Ένωσης ασκείται από τις Υπηρεσίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής καθώς και από την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης (ΕΥΕΔ).

Οι Υπηρεσίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που έχουν, μεταξύ άλλων, επιφορτιστεί με την προώθηση των διεθνών πολιτιστικών σχέσεων της Ε.Ε. είναι η Γενική Διεύθυνση Εκπαίδευσης και Πολιτισμού (DG EAC), η Γενική Διεύθυνση για τη Διεθνή Συνεργασία και την Ανάπτυξη (DG DEVCO) και η Γενική Διεύθυνση Γειτονίας και Διεύρυνσης (DG NEAR).

«Η Γ.Δ. Εκπαίδευσης και Πολιτισμού (DG EAC) είναι υπεύθυνη για την πολιτιστική πολιτική και δημιουργεί προγράμματα χρηματοδότησης στους τομείς του πολιτισμού, των μέσων ενημέρωσης και της εκπαίδευσης. Επικεντρώνεται στον ενδοκοινοτικό χώρο και αναπτύσσει επιχειρησιακά προγράμματα για τη στήριξη της πολιτιστικής και οπτικοακουστικής συνεργασίας. Η Γ.Δ. για τη Διεθνή Συνεργασία και την Ανάπτυξη (DG DEVCO) είναι υπεύθυνη για τη συνεργασία με τις αναπτυσσόμενες χώρες και τη διαμόρφωση της αναπτυξιακής πολιτικής και των θεματικών πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με στόχο τη μείωση της φτώχειας στον κόσμο, τη διασφάλιση βιώσιμης

οικονομικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής ανάπτυξης, την προώθηση της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου, της χρηστής διακυβέρνησης και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κυρίως μέσω εξωτερικής βοήθειας. Στον τομέα της διεύρυνσης, η Γ.Δ. Γειτονίας και Διεύρυνσης (DG NEAR) βοηθά τις χώρες με προοπτική να ενταχθούν στην ΕΕ για την εκπλήρωση των κριτηρίων που ορίζονται στη Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Παρακολουθεί στενά την πρόοδο των χωρών της διεύρυνσης προς την ΕΕ και υποστηρίζει τις ενταξιακές διαπραγματεύσεις, όπως απαιτεί το Συμβούλιο. Διαχειρίζεται τις διμερείς σχέσεις της Ένωσης με υποψήφιες και δυνάμει υποψήφιες χώρες στην πορεία τους προς την ΕΕ, προωθώντας τις μεταρρυθμίσεις για το κράτος δικαίου, την οικονομική διακυβέρνηση και τη μεταρρύθμιση της δημόσιας διοίκησης. Όσον αφορά τα Δυτικά Βαλκάνια, η Γ.Δ. αναπτύσσει και εφαρμόζει την πολιτική σταθεροποίησης και σύνδεσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως ορίζεται από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Επίσης, διαχειρίζεται το μεγαλύτερο μέρος της χρηματοδοτικής και τεχνικής βοήθειας της Ένωσης προς τις χώρες της γειτονίας και της διεύρυνσης» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019).

Οι τρεις παραπάνω Γενικές Διευθύνσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής συνεργάζονται στενά με την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής δράσης, η οποία συστάθηκε επίσημα με την Απόφαση 2010/427/ΕΕ της 26^{ης} Ιουλίου 2010 του Συμβουλίου της Ε.Ε, σύμφωνα με τις προβλέψεις της Συνθήκης της Λισσαβόνας.

Η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης (ΕΥΕΔ), η οποία έχει την έδρα της στις Βρυξέλλες, αποτελεί μία αυτόνομη Υπηρεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διαχωρισμένη από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τη Γενική Γραμματεία του Συμβουλίου της Ε.Ε. Διαχειρίζεται τις διπλωματικές σχέσεις της Ε.Ε. με τρίτες χώρες και ασκεί την Εξωτερική πολιτική και Πολιτική ασφαλείας της Ε.Ε (ΚΕΠΠΑ). Επικεφαλής της Υπηρεσίας είναι ο Ύπατος εκπρόσωπος για την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και την Πολιτική Ασφαλείας της Ε.Ε. Στη διοικητική δομή της περιλαμβάνονται οι Γενικές Διευθύνσεις που είναι αρμόδιες για διάφορες γεωγραφικές περιοχές του κόσμου. Η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης διαθέτει 140 αντιπροσωπείες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EU Delegations) σε τρίτες χώρες, οι οποίες συνεργάζονται με τις διπλωματικές αρχές των κρατών μελών της Ένωσης.

Όσον αφορά την άσκηση πολιτιστικής διπλωματίας, εκ μέρους της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εξωτερικής Δράσης, σημαντική εξέλιξη αποτελεί η τοποθέτηση ενός

Συμβούλου (Senior Advisor) για πολιτιστικές υποθέσεις στο Γραφείο του Γενικού Γραμματέα της ΕΥΕΔ. Ωστόσο, σύμφωνα με το οργανόγραμμα της ΕΥΕΔ, το οποίο έχει αναρτηθεί στον ιστότοπό της, δεν υπάρχει ειδικό Τμήμα για πολιτιστικά θέματα, ούτε αποτυπώνεται η διασύνδεση άλλων πολιτικών (π.χ. εμπόριο, πολιτική γειτονίας) με τον πολιτισμό. «Η εξωτερική πολιτιστική δράση της ΕΥΕΔ διαθέτει περιορισμένο προϋπολογισμό σε σύγκριση με άλλους τομείς πολιτικής. [...] Ένα από τα καθήκοντα της ΕΥΕΔ είναι να εξασφαλίσει ότι οι τρίτες χώρες έχουν τα μέσα να συμμετάσχουν στα προγράμματα της ΕΕ, εφόσον το επιθυμούν. Εάν μια τρίτη χώρα πληροί τις προϋποθέσεις συμμετοχής στο πολιτιστικό πρόγραμμα «Δημιουργική Ευρώπη», η ΕΥΕΔ θα συμβάλει συνήθως στην εξασφάλιση της πρόσβασής της στο πρόγραμμα, μέσω της διαπραγμάτευσης των όρων προσχώρησης και ενδεχομένως της χρηματοδότησης ενός ποσοστού της οικονομικής συνδρομής που απαιτείται για τη συμμετοχή της. [...] Οι αντιπροσωπείες της ΕΕ, οι οποίες υποβάλλουν έκθεση στην ΕΥΕΔ λειτουργούν ως κανάλι πληροφοριών μεταξύ της ΕΕ, των κρατών μελών της και των τρίτων χωρών. Παρόλο που οι αντιπροσωπείες της ΕΕ παρέχουν επίσημα στήριξη στη Γ.Δ. Εκπαίδευσης και Πολιτισμού της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (EAC), ο διαχειριστικός τους ρόλος στον πολιτιστικό τομέα είναι πολύ περιορισμένος, καθώς οι πολιτιστικοί ακόλουθοι (cultural attaches) βρίσκονται στις πρεσβείες των κρατών μελών και όχι στις αντιπροσωπείες της Ε.Ε.» (Dufлот, 2014).

Αξίζει να σημειωθεί ότι η σύσταση της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εξωτερικής Δράσης επιτρέπει στην Ε.Ε. να ενισχύσει τον ρόλο και την επιρροή της σε διεθνές επίπεδο και να υλοποιήσει ένα φιλόδοξο εγχείρημα που είναι η άσκηση της κοινής εξωτερικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συμπεριλαμβανομένης και της προώθησης των εξωτερικών πολιτιστικών σχέσεων της Ένωσης. Ένα εγχείρημα, αρκετά δύσκολο, αν αναλογιστεί κανείς ότι τα κράτη μέλη ως μεμονωμένες εθνικές οντότητες έχουν μακρά παράδοση στην άσκηση της πολιτιστικής διπλωματίας σε διμερές επίπεδο και πολλά από αυτά, λόγω του ευρωσκεπτικισμού τους, διατηρούν επιφυλάξεις για την ανάμειξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην πολιτική του πολιτισμού.

Μέχρι πρόσφατα, τόσο η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης όσο και οι Γενικές Διευθύνσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής δεν είχαν δώσει καίριο και πρωταγωνιστικό ρόλο στον πολιτισμό και στις εξωτερικές πολιτιστικές σχέσεις της Ένωσης, ενώ τα διάφορα χρηματοδοτικά εργαλεία και οι πολιτικές για την ευρωπαϊκή πολιτιστική

διπλωματία παρουσίαζαν κατακερματισμό και έλλειψη συνάφειας και αποτελεσματικότητας. Ωστόσο, μετά την έκδοση της Κοινής Ανακοίνωσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Ύπατης Εκπροσώπου της Ένωσης για θέματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής Ασφαλείας, με τίτλο «Προς μια στρατηγική της ΕΕ για διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις» (JOIN(2016) 29 final) (βλ. κατωτέρω, κεφ.4.2.3), οι Υπηρεσίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εξωτερικής Δράσης παρουσιάζονται ενισχυμένες ως προς την άσκηση της εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής της Ε.Ε. Ο ρόλος τους έγκειται στο συντονισμό δράσεων και προγραμμάτων μεταξύ όλων των αρμοδίων φορέων, δηλαδή των Αντιπροσωπειών της Ένωσης στις τρίτες χώρες, του δικτύου EUNIC και των τοπικών οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών, στο πλαίσιο πάντα των αρχών της επικουρικότητας και της αναλογικότητας, που ισχύουν για τον τομέα του πολιτισμού και σε συνεργασία με τις διπλωματικές αρχές των κρατών μελών.

Η Ύπατη Εκπρόσωπος, κ. Φεντερίκα Μογκερίνι, δήλωσε για την έκδοση της ανωτέρω Κοινής Ανακοίνωσης: *«Ο πολιτισμός πρέπει να αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της εξωτερικής μας πολιτικής. Ο πολιτισμός είναι ένα ισχυρό εργαλείο για να δημιουργηθούν γέφυρες ανάμεσα στους ανθρώπους, ιδιαίτερα τους νέους, και για να ενισχυθεί η αμοιβαία κατανόηση. Μπορεί να αποτελέσει, επίσης, την κινητήρια δύναμη για οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη. Επειδή αντιμετωπίζουμε κοινές προκλήσεις, ο πολιτισμός μπορεί να μας βοηθήσει, όλους, στην Ευρώπη, στην Αφρική, στη Μέση Ανατολή, στην Ασία, να μείνουμε ενωμένοι, να καταπολεμήσουμε τη ριζοσπαστικοποίηση και να οικοδομήσουμε μια συμμαχία πολιτισμών κατά αυτών που προσπαθούν να μας διαιρέσουν. Για το λόγο αυτό, η πολιτισμική διπλωματία πρέπει να τεθεί στο επίκεντρο των σχέσεων μας με τον σημερινό κόσμο.»*

Σε συνέχεια της Κοινής Ανακοίνωσης, στις 16 Μαΐου 2017, η Γενική Διεύθυνση Εκπαίδευσης και Πολιτισμού της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης, υπέγραψαν με τον Πρόεδρο του δικτύου EUNIC Michael Metz Morch, συμφωνία σχετικά με διοικητικές ρυθμίσεις για κοινές τους δράσεις, στον τομέα των εξωτερικών πολιτιστικών σχέσεων της Ένωσης.

Οι πρωτοβουλίες αυτές της Ε.Ε. κινούνται προς τη σωστή κατεύθυνση, καθώς ο συντονισμός για την εφαρμογή της ευρωπαϊκής πολιτιστικής πολιτικής, σε διεθνές επίπεδο, απαιτεί πόρους που ξεπερνούν τις δυνατότητες των μεμονωμένων κρατών

μελών. Αυτό δεν σημαίνει βέβαια ότι δεν υπάρχει σύνδεση με τη βούληση των κρατών μελών, αφού οι Προτάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, όσον αφορά τον πολιτισμό, επικυρώνονται νομοθετικά από το Συμβούλιο Υπουργών Πολιτισμού και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και η υλοποίηση των προτάσεων της Επιτροπής συζητείται πάντα στις αντίστοιχες ομάδες εργασίας και επιτροπές του Συμβουλίου και του Κοινοβουλίου, στις οποίες μετέχουν εκπρόσωποι των εθνικών διοικήσεων των κρατών μελών.

3.2 Μη κυβερνητικά δίκτυα/φορείς της κοινωνίας των πολιτών

Στη σημερινή εποχή, οι ψηφιακές τεχνολογίες έχουν αλλάξει ριζικά τον τρόπο με τον οποίο επικοινωνούν και δικτυώνονται οι άνθρωποι σε όλο τον κόσμο, προσφέροντας βήμα λόγου σε ενεργούς πολίτες και φορείς της κοινωνίας των πολιτών.

Στο πλαίσιο αυτό, το περιεχόμενο και ο τρόπος άσκησης της πολιτιστικής διπλωματίας της Ε.Ε. επηρεάζεται και διαμορφώνεται όχι μόνο από τα Θεσμικά Όργανα της Ε.Ε., αλλά και από ένα πλήθος φορέων της κοινωνίας των πολιτών και δικτύων που διεκδικούν ολοένα και μεγαλύτερη επιρροή στη διαδικασία λήψης αποφάσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μέσω της συμμετοχής τους σε on line φόρα, διαβουλεύσεις και συνέδρια.

Δίκτυα, όπως το Culture Action Europe και το Trans Europe Halles που εκπροσωπούν πολιτιστικούς οργανισμούς και καλλιτέχνες σε ευρωπαϊκό επίπεδο έχουν καταστεί συνομιλητές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ως προς τη διαμόρφωση πολιτιστικής πολιτικής, κυρίως μέσω στοχευμένων ενεργειών, όπως η αποστολή επιστολών για συγκεκριμένα ζητήματα που αφορούν στον πολιτιστικό και δημιουργικό τομέα, η διάχυση πληροφόρησης στα μέλη τους σε ό,τι αφορά τις ευρωπαϊκές πολιτικές, η διενέργεια on line συζητήσεων με τη συμμετοχή Ευρωπαίων αξιωματούχων.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η διοργάνωση από το Κέντρο Καλών Τεχνών (BOZAR) στις Βρυξέλλες, στις 31 Μαΐου 2018, ενός μονοήμερου εργαστηρίου με τίτλο "Η οικοδόμηση της Ευρώπης, η σφυρηλάτηση κοινού πολιτιστικού χώρου", κατά τη διάρκεια του οποίου πολιτιστικοί φορείς από την Αρμενία, το Αζερμπαϊτζάν, τη Λευκορωσία, τη Γεωργία, τη Μολδαβία και την Ουκρανία (χώρες που συγκροτούν τη

λεγόμενη «Ανατολική Εταιρική Σχέση») συναντήθηκαν με εμπειρογνώμονες και Ευρωπαίους αξιωματούχους για να συζητήσουν, σχετικά με την πολιτιστική συνεργασία μεταξύ Ε.Ε. και χωρών της Ανατολικής Εταιρικής Σχέσης. Αποτέλεσμα της συνάντησης ήταν η έκκληση εκ μέρους των πολιτιστικών φορέων για περαιτέρω διευκόλυνση και χρηματοδότηση των πολιτιστικών ανταλλαγών μεταξύ των δύο εταιρών.

Στον τομέα της ευρωπαϊκής πολιτιστικής διπλωματίας, μία αξιοσημείωτη κίνηση αποτελεί η πρωτοβουλία «More Europe- External Cultural Relations», που αποτελείται από μια σύμπραξη δημοσίων-ιδιωτικών ιδρυμάτων, δίκτυα της κοινωνίας των πολιτών και εθνικά πολιτιστικά ινστιτούτα, στόχος των οποίων είναι να πείσουν τους πολιτικούς και τους διαμορφωτές της πολιτικής να τοποθετήσουν τον πολιτισμό στο επίκεντρο των εξωτερικών υποθέσεων της ΕΕ. Μεταξύ των δράσεων, συμπεριλαμβάνονται η εκπόνηση μελετών και η δημοσίευση άρθρων εκπροσώπων της ακαδημαϊκής κοινότητας για τον ρόλο του πολιτισμού στις εξωτερικές πολιτιστικές σχέσεις, η διοργάνωση διαδικτυακών επιμορφωτικών σεμιναρίων για την ενίσχυση της συνεργασίας με τρίτες χώρες εταίρους κλπ.

Επίσης, σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν και οι ενώσεις επαγγελματιών του πολιτιστικού και του δημιουργικού τομέα και οι εκπρόσωποι των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών, οι οποίοι ασκούν επιρροή σε Ευρωπαίους πολιτικούς για την προώθηση των συμφερόντων τους και τη διευκόλυνση των διεθνών συμπαραγωγών, κυρίως στον τομέα του Ευρωπαϊκού κινηματογράφου.

3.3 Δίκτυο EUNIC

Ένας από τους πιο σημαντικούς φορείς άσκησης πολιτιστικής διπλωματίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο είναι το δίκτυο των Εθνικών Μορφωτικών Ινστιτούτων των κρατών μελών της Ε.Ε. (European Union National Institutes of Culture - EUNIC). Το Δίκτυο ιδρύθηκε το 2006, περιλαμβάνει 36 μέλη από τα 28 κράτη μέλη της Ε.Ε. και διαθέτει γραφεία σε πάνω από 150 χώρες. Σε τοπικό επίπεδο, τα μέλη του δικτύου συνεργάζονται μεταξύ τους σχηματίζοντας clusters – πλατφόρμες συνεργασίας, για την καλύτερη υλοποίηση των δράσεων τους. Το Δίκτυο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα για τον πολιτισμό “Δημιουργική Ευρώπη 2014-2020” και διοικείται από το EUNIC Global Office που έχει την έδρα του στις Βρυξέλλες. Δραστηριοποιείται στα πεδία της τέχνης, της γλώσσας, της νεολαίας, της εκπαίδευσης, της καινοτομίας, του διαπολιτισμικού διαλόγου και της αναπτυξιακής πολιτικής, σχεδιάζοντας και υλοποιώντας συνεργασίες με τοπικούς πολιτιστικούς οργανισμούς (EUNIC 2019).

Σύμφωνα με τη μελέτη της εταιρείας KEA European Affairs, η οποία εκπονήθηκε το 2016 με τίτλο “European Cultural Institutions Abroad”, για λογαριασμό του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, η πλειοψηφία των εθνικών μορφωτικών Ιδρυμάτων που δραστηριοποιούνται εκτός Ε.Ε., έχουν ως αποστολή την προώθηση του εθνικού τους πολιτισμού και της γλώσσας, κυρίως μέσω της διοργάνωσης πολιτιστικών εκδηλώσεων, όπως εκθέσεις, συναυλίες και προβολές κινηματογραφικών ταινιών σε τρίτες χώρες. Παρά το γεγονός ότι στο καταστατικό λειτουργίας των εθνικών μορφωτικών Ιδρυμάτων δεν προβλέπεται ρητά και με σαφήνεια η προώθηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των αρχών της, η ευρωπαϊκή διάσταση των δράσεων τους και το ενδιαφέρον τους για ενίσχυση των συνεργασιών τους και δικτύωση σε ευρωπαϊκό επίπεδο, αποδεικνύεται από τη συμμετοχή τους στο δίκτυο EUNIC και στην πρωτοβουλία MORE EUROPE, όπως επίσης και σε χρηματοδοτούμενα από την Ε.Ε. πολιτιστικά προγράμματα σε τρίτες χώρες (KEA, 2016).

Ειδικότερα, μετά την έκδοση της Κοινής Ανακοίνωσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Ύπατης Εκπροσώπου της Ένωσης για θέματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής Ασφαλείας, με τίτλο «Προς μια στρατηγική της ΕΕ για διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις» (JOIN(2016) 29 final) (βλ. κατωτέρω, κεφ.4.2.3), ο ρόλος του Δικτύου EUNIC στην

προώθηση των εξωτερικών πολιτιστικών σχέσεων της Ένωσης παρουσιάζεται ενισχυμένος, καθώς σε συνεργασία με τις Αντιπροσωπείες της Ε.Ε. ανά τον κόσμο, καλείται στην πραγματικότητα να υλοποιήσει, μεταξύ άλλων, τη στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις, μέσω κοινών δράσεων και προγραμμάτων με τοπικούς πολιτιστικούς φορείς σε τρίτες χώρες.

Ως καλές πρακτικές μπορούν να αναφερθούν οι εξής δράσεις:

- «Πραγματοποίηση του ετήσιου Φεστιβάλ «Colomboscope» στη Σρι Λάνκα τον Ιανουάριο του 2019, το οποίο συγκέντρωσε πλήθος καλλιτεχνών από πολλές περιοχές του κόσμου και συνοδεύτηκε από εργαστήρια, πάνελ συζήτησης και επιτόπιες ξεναγήσεις. Το Φεστιβάλ που διοργανώθηκε από το τοπικό cluster του EUNIC είναι το μόνο Φεστιβάλ στην ευρύτερη περιοχή για τη σύγχρονη τέχνη»(EUNIC 2019).
- «Το πρόγραμμα Tfanen-Tunisie Créative είναι ένα τριετές πρόγραμμα για την ενίσχυση του πολιτιστικού τομέα της Τυνησίας, μέσω υποβολής προτάσεων για την ανάπτυξη ικανοτήτων των τοπικών πολιτιστικών φορέων. Χρηματοδοτείται από την αντιπροσωπεία της Ε.Ε. και υλοποιείται από το Βρετανικό Συμβούλιο (British Council), σε συνεργασία με το cluster του EUNIC στην Τυνησία. Το πρόγραμμα αποσκοπεί στην ενίσχυση της κοινωνίας των πολιτών, στην εξασφάλιση της βιωσιμότητας του πολιτιστικού τομέα και στην ενίσχυση του ρόλου του πολιτισμού, ως παράγοντα κοινωνικής συνοχής σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο» (EUNIC, 2019).

Κεφάλαιο 4

Περιεχόμενο πολιτιστικής διπλωματίας της Ε.Ε.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, όσον αφορά τις πολιτιστικές σχέσεις της με τις τρίτες χώρες, ενδιαφέρεται να προωθήσει τις ακόλουθες κατηγορίες του πολιτιστικού και του δημιουργικού τομέα, σύμφωνα με τα ευρήματα της Προπαρασκευαστικής Δράσης της Ε.Ε. για τον πολιτισμό στις εξωτερικές σχέσεις (2014), υπό τον τίτλο ««Engaging the World: Towards Global Cultural Citizenship»»:

- **Πολιτιστικές και Δημιουργικές βιομηχανίες:** Η Ευρωπαϊκή Ένωση, αντιλαμβανόμενη τον ρόλο του πολιτισμού για τη βιώσιμη ανάπτυξη, την ενίσχυση της απασχόλησης και την κοινωνική συνοχή, έχει δώσει ιδιαίτερη έμφαση στην ανάπτυξη των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών. Η “Πράσινη Βίβλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τις πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες” του 2010 και η “Ανακοίνωση για την προώθηση του τομέα του πολιτισμού και της δημιουργικότητας στην ΕΕ” το 2012 δείχνουν ότι οι πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες έχουν σημαντικές δυνατότητες για τις διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις της Ε.Ε. Οι ενδιαφερόμενοι από τρίτες χώρες θεωρούν ότι η Ε.Ε. διαθέτει σημαντική τεχνογνωσία και υποδομή για να μοιραστεί μαζί τους. Ιδέες συνεργασίας περιλαμβάνουν συμπαραγωγές, κυρίως στον **οπτικοακουστικό και κινηματογραφικό τομέα**, στις **ψηφιακές τέχνες** και το **design**. Επίσης, ο **τομέας των εκδόσεων και της μετάφρασης** αποτελεί σημαντικό πεδίο συνεργασίας μεταξύ της Ε.Ε. και τρίτων χωρών. Μεγάλο ενδιαφέρον και από τις δύο πλευρές υπάρχει και για **τις παραστατικές τέχνες, τη μουσική, το θέατρο και τα Φεστιβάλ**.
- **προγράμματα κινητικότητας** για νέους επιχειρηματίες του πολιτιστικού και του δημιουργικού τομέα καθώς και για καλλιτέχνες τρίτων χωρών, με σκοπό την ανταλλαγή εμπειριών και δικτύωσης με ευρωπαίους συναδέλφους τους.

- **Υλική και άυλη πολιτιστική κληρονομιά:** Τόσο η Ε.Ε. όσο και οι τρίτες χώρες ενδιαφέρονται να επεκτείνουν τη συνεργασία τους στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς, με συνδιοργάνωση εκθέσεων καθώς και με πραγματοποίηση **σεμιναρίων κατάρτισης για τη βελτίωση των δεξιοτήτων** των μουσειολόγων, των επιμελητών εκθέσεων, των συντηρητών κλπ.
- **Διασύνδεση πολιτισμού με άλλους τομείς πολιτικής, όπως ο τουρισμός:** Ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί πεδίο συνεργασίας της Ε.Ε. με τρίτες χώρες, καθώς συμβάλλει στην οικονομική ευημερία και την προβολή της ιδιαίτερης πολιτιστικής φυσιογνωμίας της κάθε περιοχής.

Όλες οι παραπάνω θεματικές κατηγορίες του πολιτιστικού και του δημιουργικού τομέα προωθούνται, μέσω των χρηματοδοτικών προγραμμάτων της Ε.Ε. προς τρίτες χώρες.

4.1 Πολιτιστικός ιμπεριαλισμός ή γόνιμη συνεργασία ;

Ωστόσο, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει κατηγορηθεί κατά καιρούς για πολιτιστικό ιμπεριαλισμό προς τους εταίρους της και κυρίως προς τις αναπτυσσόμενες χώρες. Οι επικριτές της αναφέρουν ότι προωθεί τις δικές της προτεραιότητες καθώς και τα προϊόντα των πολιτιστικών και των δημιουργικών της βιομηχανιών, χωρίς να λαμβάνει υπ' όψιν τις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητες των τοπικών πολιτιστικών φορέων, οι οποίοι με τη σειρά τους αντιλαμβάνονται τις πολιτικές της Ε.Ε., ως επιβολή μιας γραφειοκρατικής ελίτ (Meinhof & Triantafyllidou, 2006). Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της κριτικής αυτής, αποτελεί το Πρόγραμμα "Media Mundus" το οποίο λειτούργησε ως ξεχωριστό σκέλος του Προγράμματος «Media» για την περίοδο 2007-2013 και αποσκοπούσε στην τόνωση της εξωστρέφειας του ευρωπαϊκού κινηματογραφικού τομέα. Σύμφωνα με τους στόχους του Προγράμματος, «επιδιώκεται η αύξηση της ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής οπτικοακουστικής βιομηχανίας και η βελτίωση της πρόσβασης στις αγορές τρίτων χωρών, προκειμένου να μπορέσει η Ευρώπη να διαδραματίσει αποτελεσματικότερα τον πολιτιστικό και πολιτικό ρόλο της στον κόσμο και να αυξήσει τις επιλογές των καταναλωτών» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2007). Οι στόχοι αυτοί έχουν δεχτεί κριτική, καθώς φαίνεται ότι η κινηματογραφική παραγωγή αντιμετωπίζεται κυρίως ως καταναλωτικό προϊόν και όχι ως ελεύθερη

καλλιτεχνική δημιουργία. Επίσης, εκφράζονται προβληματισμοί κατά πόσο οι πολιτιστικές δράσεις που διοργανώνει η Ε.Ε. σε τρίτες χώρες είναι εύκολα προσβάσιμες από την πλειοψηφία των τοπικών πολιτιστικών φορέων και αν και κατά πόσο οι δράσεις αυτές συνδέονται με τις ζωντανές παραδόσεις των λαών και όχι μόνο με «υψηλές μορφές τέχνης» στις οποίες έχει πρόσβαση κυρίως η πολιτιστική ελίτ της τοπικής κοινωνίας.

Οι προβληματισμοί αυτοί οφείλονται και στο γεγονός ότι υπάρχουν διαφορές στον τρόπο αντίληψης του πολιτισμού ανάμεσα στην Ανατολική-Νοτιοανατολική και τη Δυτική Ευρώπη, οι οποίες επηρεάζουν και την άσκηση της πολιτιστικής διπλωματίας από την πλευρά της Ε.Ε. Στις δυτικές ευρωπαϊκές χώρες, ο πολιτισμός αποτελεί μέρος της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και αγοράς και οι περισσότεροι πολιτιστικοί οργανισμοί προσπαθούν να επιβιώσουν χωρίς κρατική στήριξη. Αντίθετα, στην Ανατολική-Νοτιοανατολική Ευρώπη, η κρατική προστασία είναι σημαντική για τον πολιτισμό. Μάλιστα, τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά λειτουργούν περισσότερο διαφοροποιητικά παρά ενοποιητικά, επιτρέποντας την ανάπτυξη του αλυτρωτισμού και των εθνοκεντρικών τάσεων (Meinhof & Triantafyllidou, 2006). Στη Δυτική Ευρώπη, το κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη σταθερότητα, σε αντίθεση με την Ανατολική Ευρώπη, η οποία παρουσιάζει μεγαλύτερη αστάθεια και διαχωριστικές γραμμές μεταξύ των μειονοτήτων, οι οποίες περιχαράκωνονται στη δική τους πολιτιστική ταυτότητα.

Παρά το γεγονός ότι οι επικρίσεις για την άσκηση πολιτιστικής διπλωματίας της Ε.Ε. έχουν λογικό έρεισμα, καθώς η Ε.Ε. χρησιμοποίησε τον πολιτισμό για την επίτευξη στόχων οικονομικού ενδιαφέροντος και την αύξηση επιρροής, ωστόσο, υπό την πίεση των σημαντικών κοινωνικοπολιτικών εξελίξεων στο διεθνές στερέωμα, η Ε.Ε. φαίνεται να συνειδητοποιεί ότι η αλλαγή νοοτροπίας και πολιτικής απέναντι στους εταίρους της είναι επιβεβλημένη για να ξεχωρίσει και να διακριθεί, ως αξιόπιστος παράγοντας, σε διεθνές επίπεδο, κάτι το οποίο αποτυπώνεται και στην Ανακοίνωσή της για τη «στρατηγική της Ε.Ε. στις διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις» το 2016. (βλ. κεφ. 4.2.3).

4.2 Κύριες Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής

Τα θεσμικά Όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν αναλάβει σημαντικές πρωτοβουλίες για τη διαμόρφωση πολιτικών, που έχουν ως στόχο την ένταξη του πολιτισμού στην άσκηση της εξωτερικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην ανάληψη πρωτοβουλιών για την προώθηση της πολιτιστικής διπλωματίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με τη δημοσίευση Ανακοινώσεων, την εκπόνηση μελετών, τη σύσταση ομάδων εργασίας εμπειρογνομόνων, καθώς και την προώθηση προγραμμάτων πολιτιστικής συνεργασίας με τρίτες χώρες. Οι κυριότερες πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ενίσχυση των εξωτερικών πολιτιστικών σχέσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, από το 2007 και μετά, είναι οι εξής:

4.2.1 Ευρωπαϊκή Ατζέντα για τον πολιτισμό

Η ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, υπό τον τίτλο «Ανακοίνωση σχετικά με μια ευρωπαϊκή ατζέντα για τον πολιτισμό σ' έναν κόσμο παγκοσμιοποίησης» η οποία δημοσιεύθηκε στις 20 Μαΐου 2007, αναγνωρίζει τον πολιτισμό ως «ζωτικό στοιχείο στις διεθνείς σχέσεις της Ένωσης».

Για τον λόγο αυτό, προτείνει την «συστηματική ενσωμάτωση της πολιτιστικής διάστασης και διαφόρων στοιχείων του πολιτισμού σε όλες τις εξωτερικές και αναπτυξιακές πολιτικές, σχέδια και προγράμματα, με στόχο τη βελτίωση της ποιότητας των διπλωματικών προσπαθειών και τη βιωσιμότητα όλων των δραστηριοτήτων συνεργασίας της Ε.Ε. καθώς και τη στήριξη ειδικών πολιτιστικών ενεργειών και εκδηλώσεων» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2007: 13).

Ως ειδικότεροι στόχοι αναφέρονται: α) «η περαιτέρω ανάπτυξη του πολιτικού διαλόγου που διεξάγεται με όλες τις χώρες και τις περιφέρειες στον τομέα του πολιτισμού και η προώθηση πολιτιστικών ανταλλαγών μεταξύ της ΕΕ και τρίτων χωρών και περιφερειών β) η προώθηση της πρόσβασης τόσο στην ευρωπαϊκή όσο και σε άλλες αγορές πολιτιστικών αγαθών και υπηρεσιών από αναπτυσσόμενες χώρες γ) η χρήση των εξωτερικών και αναπτυξιακών πολιτικών προκειμένου να διαφυλαχθεί και να προαχθεί η πολιτιστική πολυμορφία δ) η εξασφάλιση ότι όλα τα κοινοτικά προγράμματα και σχέδια συνεργασίας λαμβάνουν πλήρως υπόψη, κατά το σχεδιασμό και την εκτέλεσή τους, τον τοπικό πολιτισμό και διευρύνουν την πρόσβαση των ανθρώπων στον πολιτισμό και στα μέσα πολιτιστικής έκφρασης» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2007:14).

Για την επίτευξη των ανωτέρω στόχων, θεωρείται σημαντική και η συμμετοχή των φορέων της κοινωνίας των πολιτών, ειδικά σε ό,τι σχετίζεται με τον διαπολιτισμικό διάλογο.

4.2.2 Προπαρασκευαστική Δράση για τον «πολιτισμό στις εξωτερικές σχέσεις της Ε.Ε.»

Μία μεγάλη δράση, υπό τον τίτλο «Engaging the World: Towards Global Cultural Citizenship», χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και υλοποιήθηκε το 2014 από την Κοινοπραξία οκτώ πολιτιστικών ιδρυμάτων και οργανισμών, μετά από σχετική πρόσκληση υποβολής προτάσεων. Σκοπός της δράσης ήταν η ανάλυση πολιτικών για την αξιοποίηση του πολιτισμού στις εξωτερικές σχέσεις της Ε.Ε., μέσω ενός ερωτηματολογίου που δόθηκε στις χώρες που συμμετείχαν στην εν λόγω δράση. Συγκεκριμένα, το ερωτηματολόγιο δόθηκε στα 28 κράτη μέλη της Ε.Ε., στις 16 χώρες της Ευρωπαϊκής πολιτικής γειτονίας και σε 10 τρίτες χώρες με τις οποίες η Ε.Ε. έχει υπογράψει συμφωνίες συνεργασίας (Αλγερία, Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν, Λευκορωσία, Αίγυπτος, Γεωργία, Ισραήλ, Ιορδανία, Λίβανος, Λιβύη, Μαρόκο, Μολδαβία, Παλαιστίνη, Συρία, Τυνησία, Ουκρανία).

Η έκθεση, που προέκυψε από την υλοποίηση της δράσης, περιελάμβανε συστάσεις για την ενίσχυση του αντικτύπου των διεθνών πολιτιστικών σχέσεων της Ε.Ε., ως εξής:

- «Καλύτερος συντονισμός και ειδικευμένο προσωπικό, όπως είναι οι πολιτιστικοί ακόλουθοι στις αντιπροσωπείες της ΕΕ·
- Νέες μέθοδοι χρηματοδότησης και άντλησης κονδυλίων, όπως η συγχρηματοδότηση και οι συμπράξεις δημόσιου-ιδιωτικού τομέα·
- Συγκέντρωση των πόρων πολιτιστικών οργανώσεων και κρατών μελών, ιδίως μέσω των πολιτιστικών ιδρυμάτων και των ακολούθων που διατηρούν στο εξωτερικό·
- Εξάλειψη των εμποδίων όσον αφορά την κινητικότητα, π.χ. με την παροχή διευκολύνσεων ως προς τις απαιτήσεις για τη θεώρηση της άδειας εισόδου πολιτιστικών φορέων·
- Διασύνδεση με τους νέους, π.χ. με την επέκταση των εκπαιδευτικών και πολιτιστικών προγραμμάτων ανταλλαγών·
- Προτεραιότητα στις πόλεις και τις κωμοπόλεις στην αναζήτηση βασικών εταίρων·
- Διευκόλυνση της ανταλλαγής εμπειριών και βέλτιστων πρακτικών μεταξύ των καλλιτεχνών από διαφορετικές χώρες, των πολιτιστικών μάνατζερ, των δημοσιογράφων και των συγγραφέων·
- Ενίσχυση των τοπικών παραγόντων για πολιτιστικά θέματα με τη διευκόλυνση της συνεργασίας με πολιτιστικές οργανώσεις και/ή ιδρύματα·
- Βελτίωση της παρακολούθησης και της αξιολόγησης έργων και πολιτικών για την πολιτιστική διπλωματία» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2014).

4.2.3 Ανακοίνωση της Ε.Ε. για τη στρατηγική της στις εξωτερικές πολιτιστικές σχέσεις

Η κοινή ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, υπό τον τίτλο, «Προς μια στρατηγική της ΕΕ για διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις», η οποία δημοσιεύθηκε τον Ιούνιο του 2016, αποτυπώνει το όραμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις διεθνείς πολιτιστικές της σχέσεις και βασίζεται στις ακόλουθες αρχές:

- Συμμετοχή σε ισότιμο διάλογο με τους εταίρους
- Συνέργειες με τοπικούς αρμόδιους φορείς
- Προσέγγιση bottom –up με βάση τις ανάγκες των εταίρων
- Συνδημιουργία και κοινές δράσεις για βελτίωση δεξιοτήτων
- Ευρύτερος ορισμός του πολιτισμού με συμπερίληψη της καλλιτεχνικής εκπαίδευσης, των δημιουργικών βιομηχανιών, της αναπτυξιακής συνεργασίας, του τουρισμού, του αθλητισμού κλπ.

Η στρατηγική της ΕΕ για τις διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις επικεντρώνεται σε τρεις άξονες:

α) Υποστήριξη του πολιτισμού ως μηχανισμού κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης.

«Το παγκόσμιο εμπόριο δημιουργικών προϊόντων έχει υπερδιπλασιαστεί μεταξύ 2004 και 2013, παρά την παγκόσμια ύφεση. Ο πολιτισμός είναι κεντρικό στοιχείο της νέας οικονομίας που βασίζεται στη δημιουργικότητα, την καινοτομία, την ψηφιακή διάσταση και την πρόσβαση στη γνώση. Οι πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες αντιπροσωπεύουν περίπου το 3% του παγκόσμιου ΑΕΠ και 30 εκατομμύρια θέσεις εργασίας. Μόνο στην Ε.Ε. αυτές οι βιομηχανίες αντιπροσωπεύουν περισσότερες από 7 εκατομμύρια θέσεις εργασίας. Στις αναπτυσσόμενες χώρες, οι αναπτυξιακοί δείκτες της UNESCO για τον πολιτισμό (CDIS) δείχνουν ότι ο πολιτισμός συμβάλλει 1,5% - 5,7% του ΑΕΠ σε χώρες με χαμηλό και μεσαίο εισόδημα» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Δελτίο Τύπου 23/5/2017).

Συνεπώς, η στρατηγική της ΕΕ για τις διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις συνδέεται με τη στρατηγική για την ανάπτυξη και τη δημιουργία θέσεων εργασίας.

β) Προώθηση του διαπολιτισμικού διαλόγου και του ρόλου του πολιτισμού για ειρηνικές διεθνείς σχέσεις.

Ο διαπολιτισμικός διάλογος, συμπεριλαμβανομένου του διαθρησκευτικού διαλόγου, αποτελεί βασικό εργαλείο για την οικοδόμηση δίκαιων και ειρηνικών κοινωνιών. Δημιουργεί κοινό έδαφος και ευνοϊκό περιβάλλον για περαιτέρω ανταλλαγές, μεταξύ νέων, φοιτητών, ερευνητών και επιστημόνων.

γ) Ενίσχυση της συνεργασίας για την πολιτιστική κληρονομιά.

Η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί αποτύπωση της πολιτιστικής πολυμορφίας που πρέπει να προστατευθεί. Η αποκατάσταση και η προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς προσελκύει τον τουρισμό και ενισχύει την οικονομική ανάπτυξη. Υπάρχουν

πολλές ευκαιρίες για κοινή δράση με τις χώρες εταίρους για την ανάπτυξη βιώσιμων στρατηγικών για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, μέσω της κατάρτισης, της ανάπτυξης δεξιοτήτων και της μεταφοράς γνώσης.

Για να υλοποιηθεί η στρατηγική αυτή, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή βασίζεται α) στην ενίσχυση της συνεργασίας όλων των εμπλεκόμενων φορέων (smart complementarity), δηλαδή των κρατών μελών, των αρμοδίων Γενικών Διευθύνσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εξωτερικής Δράσης, του δικτύου των εθνικών πολιτιστικών Ιδρυμάτων EUNIC και της κοινωνίας των πολιτών σε τοπικό επίπεδο, β) στον ορισμό πολιτιστικών σημείων επαφής (cultural contact points) στις σημαντικότερες αντιπροσωπείες της ΕΕ, τα οποία θα συμβάλουν στον εντοπισμό τοπικών αναγκών και δυνατοτήτων, διασφαλίζοντας ότι οι δράσεις είναι σύμφωνες με το τοπικό πολιτιστικό πλαίσιο και ταυτόχρονα εξυπηρετούν τους στρατηγικούς στόχους της ΕΕ. και γ) στην ίδρυση ευρωπαϊκών πολιτιστικών κέντρων (European houses of culture): «Τα κέντρα αυτά θα βασίζονται σε εταιρική σχέση μεταξύ της ΕΕ και της εκάστοτε χώρας εταίρου και θα επιτρέπουν στα πολιτιστικά ιδρύματα και άλλους φορείς να συνέρχονται και να παρέχουν υπηρεσίες στον τοπικό πληθυσμό, να συμμετέχουν σε κοινά σχέδια και να παρέχουν υποτροφίες, πολιτιστικές και εκπαιδευτικές ανταλλαγές» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016: 16).

4.2.3.1 Προς μια αλλαγή παραδείγματος ;

Η ανωτέρω Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προσπαθεί να θέσει ένα νέο πλαίσιο για τις εξωτερικές πολιτιστικές σχέσεις της Ε.Ε. Είναι χαρακτηριστικό ότι στα πιο πρόσφατα κοινοτικά κείμενα προτιμάται, αντί του όρου “πολιτιστική διπλωματία”, η φράση “εξωτερικές πολιτιστικές σχέσεις (international cultural relations)” η οποία ορίζεται ως «μία φράση-ομπρέλα που αναφέρεται στην ενθάρρυνση της κατανόησης μεταξύ των χωρών και ιδιαίτερα των λαών τους. Οι σχέσεις αυτές επιδιώκουν να ξεκινήσουν διάλογο με ένα ευρύτερο κοινό απ’ ό, τι συμβαίνει με την πολιτιστική διπλωματία. Μπορούν να προκύψουν από συγκεκριμένες κυβερνητικές πολιτικές ή πολιτικές κυβερνητικών ιδρυμάτων ή να αναπτυχθούν, χωρίς κυβερνητική παρέμβαση. Γενικά, οι “εξωτερικές πολιτιστικές σχέσεις” παρουσιάζουν μια πιο «στρογγυλεμένη» εικόνα μιας χώρας, σε αντίθεση με τις προσεγγίσεις της πολιτιστικής διπλωματίας, οι

οποίες τείνουν να δώσουν έμφαση στην παρουσίαση κυρίως θετικών εικόνων» (Isar, 2014: 139).

Τίθεται το ερώτημα αν όντως η Ευρωπαϊκή Ένωση θα επιδιώξει έναν ειλικρινή διάλογο με τους εταίρους της, με ισότιμους όρους συνεργασίας ή αν θα χρησιμοποιήσει τη στρατηγική ως εργαλείο για να επιτύχει οικονομικούς, ιδεολογικούς και πολιτικούς σκοπούς. Η απάντηση φαίνεται να περιλαμβάνει στοιχεία και από τις δύο εκδοχές. Η στρατηγική αποσκοπεί να αυξήσει την επιρροή της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο διεθνές στερέωμα και να βελτιώσει το διεθνές προφίλ της, όχι όμως προβάλλοντας την εξουσία ή την υποτιθέμενη πολιτιστική της ανωτερότητα στις τρίτες χώρες αλλά συμμετέχοντας σ' ένα επικοινωνιακό διάλογο με τους εταίρους της σε κλίμα αμοιβαιότητας και σεβασμού. Αυτή η ισορροπημένη προσέγγιση μπορεί να αποτελέσει το συγκριτικό πλεονέκτημα της Ε.Ε. σε σχέση με τις ΗΠΑ ή με την ανερχόμενη Κίνα (Triantafyllidou, 2017).

Ο συντονισμός βέβαια τόσων εμπλεκόμενων φορέων, από τα κράτη μέλη μέχρι την τοπική κοινωνία των πολιτών, αποτελεί ένα φιλόδοξο εγχείρημα που απαιτεί την διάθεση οικονομικών και ανθρώπινων πόρων. Οι δράσεις για τη στήριξη του εγχειρήματος, όπως η τοποθέτηση πολιτιστικών σημείων επαφής (contact points) στις αντιπροσωπείες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ανά τον κόσμο ή η εγκαθίδρυση ευρωπαϊκών πολιτιστικών κέντρων (European Houses of Culture) στις τρίτες χώρες βρίσκονται ακόμα σε πιλοτικό-προπαρασκευαστικό στάδιο. Παρά το γεγονός ότι κινούνται σε σωστή κατεύθυνση, πρέπει να αναμένουμε τα αποτελέσματά τους.

4.2.4 Νέα Ευρωπαϊκή Ατζέντα για τον πολιτισμό

Μία από τις σημαντικότερες εξελίξεις σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, αποτελεί η «Νέα Ευρωπαϊκή Ατζέντα για τον Πολιτισμό» που εκδόθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή τον Μάιο του 2018 και θέτει ως σημαντική προτεραιότητα την ενδυνάμωση των διεθνών πολιτιστικών σχέσεων της Ε.Ε.

Σύμφωνα με τη νέα Ευρωπαϊκή Ατζέντα για τον πολιτισμό, «Η Επιτροπή και η Ύπατη Εκπρόσωπος:

- θα προωθήσουν τους πολιτιστικούς και δημιουργικούς τομείς στα Δυτικά Βαλκάνια, μέσω ενισχυμένης στήριξης από το πρόγραμμα «Δημιουργική Ευρώπη 2014-2020» και θα εξετάσουν τη χρήση του μηχανισμού προενταξιακής βοήθειας για να στηρίξουν τον πολιτισμό στις χώρες της διεύρυνσης και στα Δυτικά Βαλκάνια, ιδίως κατά την εφαρμογή των σχετικών εμβληματικών πρωτοβουλιών του σχεδίου δράσης για τη στήριξη του μετασχηματισμού των Δυτικών Βαλκανίων
- θα εξετάσουν τη δρομολόγηση της τρίτης φάσης του πολιτιστικού προγράμματος της Ανατολικής Εταιρικής Σχέσης, και θα ενισχύσουν την κοινωνία των πολιτών στις μεσογειακές χώρες, μέσω του πολιτισμού
- θα δρομολογήσουν προπαρασκευαστική δράση του δικτύου EUNIC για την ίδρυση ευρωπαϊκών πολιτιστικών κέντρων (European Houses of Culture) στις χώρες-εταίρους, τα οποία θα προωθούν συνεργασίες στον πολιτιστικό τομέα, μέσω απονομής βραβείων για πολιτιστικές δράσεις, προγραμμάτων ανταλλαγής και φιλοξενίας καλλιτεχνών, οργάνωσης Φεστιβάλ, κλπ.
- θα ενισχύσουν τον πολιτιστικό διάλογο με την Κίνα και θα ξεκινήσουν νέο διάλογο με την Ιαπωνία
- θα εφαρμόσουν στις χώρες Αφρικής, Καραϊβικής και Ειρηνικού το πολιτιστικό πρόγραμμα του 11ου Ευρωπαϊκού Ταμείου Ανάπτυξης για τις χώρες αυτές, συμπληρώνοντας τις δράσεις όλων των άλλων σχετικών προγραμμάτων της ΕΕ, με σκοπό τη στήριξη της δημιουργίας θέσεων εργασίας, την επαγγελματική κατάρτιση και την οπτικοακουστική συνεργασία
- θα αναπτύξουν στρατηγικές για την πολιτιστική συνεργασία σε περιφερειακό επίπεδο, ξεκινώντας από τα Δυτικά Βαλκάνια, την περιοχή της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής και τη Λατινική Αμερική
- θα εντάξουν την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς στα καθήκοντα των αποστολών της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας, κατά περίπτωση, με βάση τις τρέχουσες αποστολές και έργα
- θα στηρίξουν τις πολιτιστικές διαδρομές του δρόμου του μεταξιού στην κεντρική Ασία, το Αφγανιστάν και το Ιράν» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018: 11).

4.3 Πολιτικές του Συμβουλίου Υπουργών Πολιτισμού της Ε.Ε

Το Συμβούλιο Υπουργών της Ε.Ε. αποτελεί τη 'φωνή' των κρατών μελών και το νομοθετικό όργανο της Ευρωπαϊκής Ένωσης από κοινού με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, με βάση τις προτάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Συγκεκριμένα, ο τομέας του πολιτισμού αποτελεί εθνική αρμοδιότητα και το Συμβούλιο Υπουργών Πολιτισμού «θεσπίζει, ως επί το πλείστον, μέτρα ενθάρρυνσης και συστάσεις, παρέχοντας το πλαίσιο συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών, για την ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειριών στους τομείς κοινού ενδιαφέροντος» (Συμβούλιο της Ε.Ε., 2019).

Όσον αφορά τις εξωτερικές πολιτιστικές σχέσεις της Ε.Ε., το Συμβούλιο έχει υιοθετήσει Συμπεράσματα και έχει καταρτίσει Προγράμματα εργασίας για τη συμβολή του πολιτισμού στις εξωτερικές σχέσεις της Ε.Ε.

4.3.1 Πρόγραμμα εργασίας για τον πολιτισμό 2015-2018

Μία από τις προτεραιότητες του Προγράμματος Εργασίας του Συμβουλίου για τον πολιτισμό 2015-2018, αποτελούσε η «προώθηση της πολιτιστικής πολυμορφίας, του πολιτισμού στις εξωτερικές σχέσεις της ΕΕ και της κινητικότητας». Για την υλοποίηση αυτής της προτεραιότητας, διοργανώθηκαν, μεταξύ άλλων, κοινές άτυπες συνεδριάσεις ανώτατων αξιωματούχων από τα Υπουργεία Πολιτισμού και ανώτατων αξιωματούχων αρμόδιων για θέματα πολιτισμού από τα Υπουργεία Εξωτερικών των κρατών μελών της Ε.Ε., με τη συμμετοχή της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εξωτερικής Δράσης. Σκοπός των άτυπων αυτών συναντήσεων, ήταν κυρίως η ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών μεταξύ των κρατών μελών για την άσκηση πολιτιστικής διπλωματίας αλλά και η ανάληψη κοινών δράσεων σε τρίτες χώρες, υπό την ομπρέλα του δικτύου των εθνικών πολιτιστικών Ιδρυμάτων (EUNIC).

4.3.2 Συμπεράσματα Συμβουλίου Υπουργών Πολιτισμού

Το Συμβούλιο Υπουργών Πολιτισμού της Ε.Ε., στη συνεδρίασή του, στις 23 Μαΐου 2017, υιοθέτησε την Κοινή Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη στρατηγική της Ε.Ε. στις εξωτερικές πολιτιστικές σχέσεις (2016), εκδίδοντας Συμπεράσματα, υπό τον τίτλο,

«στρατηγική προσέγγιση της Ε.Ε. στις διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις», τα οποία προέβλεπαν τη σύσταση της ομάδας «Φίλοι της Προεδρίας» ως συμβουλευτικής πλατφόρμας για την επιτυχή εφαρμογή της στρατηγικής προσέγγισης.

Η εν λόγω Ομάδα ξεκίνησε τις εργασίες της τον Ιούνιο του 2017 και ολοκλήρωσε τη λειτουργία της τον Ιούνιο του 2018. Σημαντικές θεματικές προτεραιότητες της Ομάδας αποτέλεσαν η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και η καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης των πολιτιστικών αγαθών σε περιοχές που πλήττονται από ένοπλες συρράξεις, ο ρόλος του πολιτισμού στην αναπτυξιακή συνεργασία και η προώθηση του διαπολιτισμικού διαλόγου στην τρέχουσα συγκυρία των αυξημένων μεταναστευτικών ροών.

Στην τελική της αναφορά, τον Ιούνιο 2018, η Ομάδα «Φίλοι της Προεδρίας» πρότεινε την ενδυνάμωση της συνεργασίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της Υπηρεσίας Εξωτερικής Δράσης, των κρατών μελών και της κοινωνίας των πολιτών, προκειμένου να αναληφθούν συγκεκριμένες πρωτοβουλίες και να υλοποιηθούν συγκεκριμένα προγράμματα για τις εξωτερικές πολιτιστικές σχέσεις της Ε.Ε., με βάση τις ανάγκες συγκεκριμένων γεωγραφικών περιοχών και τοπικών κοινωνιών.

4.3.3 Πρόγραμμα εργασίας του Συμβουλίου της Ε.Ε. 2019-2022

Στο νέο Πρόγραμμα Εργασίας του Συμβουλίου της Ε.Ε. για τον πολιτισμό 2019-2022, προβλέπεται ως θεματική προτεραιότητα η τόνωση των διεθνών πολιτιστικών σχέσεων της Ε.Ε. Έχοντας ως αφετηρία την Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής του 2016 για μια «στρατηγική προσέγγιση της Ε.Ε. όσον αφορά τις διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις», στόχος του νέου προγράμματος αποτελεί η λήψη συγκεκριμένων μέτρων για την εφαρμογή της στρατηγικής και την ανάδειξη του ρόλου της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο διεθνές στερέωμα. Αναφέρεται, επίσης, ότι είναι σκόπιμο να εξασφαλιστεί πλήρης συμπληρωματικότητα με τις ενέργειες των κρατών μελών, καθώς και του Συμβουλίου της Ευρώπης και της UNESCO.

Κεφάλαιο 5.

Τρόποι και μέσα άσκησης πολιτιστικής διπλωματίας της Ε.Ε

Η Ευρωπαϊκή Ένωση χρησιμοποιεί διάφορα μέσα για την άσκηση της πολιτιστικής διπλωματίας της, όπως χρηματοδοτικά προγράμματα προς τις τρίτες χώρες και την πλατφόρμα πολιτιστικής διπλωματίας.

5.1 Χρηματοδοτικό Πρόγραμμα «Δημιουργική Ευρώπη 2014-2020»

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει επενδύει 1,46 δισεκατομμύρια € στον πολιτιστικό και οπτικοακουστικό τομέα, μέσω του προγράμματος «Δημιουργική Ευρώπη» (2014-2020), αντικαθιστώντας τα προηγούμενα Προγράμματα Culture και Media. Το συγκεκριμένο Πρόγραμμα επιμερίζεται α) στο υποπρόγραμμα «Πολιτισμός», το οποίο περιλαμβάνει χρηματοδότηση σχεδίων-projects των πολιτιστικών οργανισμών, για διακρατικές συνεργασίες, πλατφόρμες, δίκτυα και λογοτεχνική μετάφραση β) στο υποπρόγραμμα «Media», το οποίο χρηματοδοτεί οργανισμούς του οπτικοακουστικού τομέα για την παραγωγή και διανομή οπτικοακουστικών έργων και γ) στη διατομεακή συνιστώσα, στην οποία εντάσσεται, μεταξύ άλλων, ο μηχανισμός εγγυοδοσίας, ύψους 750 εκατομμυρίων ευρώ (Guarantee Facility), με σκοπό την διευκόλυνση της πρόσβασης στη χρηματοδότηση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων του πολιτιστικού και δημιουργικού τομέα και των μη κερδοσκοπικών οργανισμών. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το εν λόγω Πρόγραμμα προβλέπεται να έχει χρηματοδοτήσει, έως τη λήξη του, 2.500 καλλιτέχνες και επαγγελματίες του πολιτιστικού χώρου, 2.000 κινηματογραφικές αίθουσες, 800 ταινίες και 4.500 μεταφράσεις βιβλίων (Εκτελεστικός Οργανισμός για το Πρόγραμμα Δημιουργική Ευρώπη, 2019).

Οι δράσεις του προγράμματος «Δημιουργική Ευρώπη» στοχεύουν στη διευκόλυνση της πρόσβασης των οργανισμών του πολιτιστικού και οπτικοακουστικού τομέα στις διεθνείς αγορές και στη δημιουργία νέων ακροατηρίων. Επίσης, το Πρόγραμμα υποστηρίζει δραστηριότητες επαγγελματικής κατάρτισης, με στόχο την καλλιέργεια δεξιοτήτων για επαγγελματίες του οπτικοακουστικού τομέα, ώστε να διασφαλιστεί η ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών τους.

Στο εν λόγω πρόγραμμα συμμετέχουν πλήρως (και στα δύο σκέλη του Προγράμματος), εκτός από τα 28 κράτη μέλη της Ε.Ε., και οι ακόλουθες χώρες: Ισλανδία, Νορβηγία, Αλβανία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Μαυροβούνιο, Σερβία και Βόρεια Μακεδονία. Μερική συμμετοχή (μόνο στο υποπρόγραμμα Πολιτισμός και καθόλου ή μερικώς στο υποπρόγραμμα Media) έχουν οι εξής χώρες: Γεωργία, Μολδαβία, Ουκρανία, Τυνησία, Αρμενία και Κόσοβο.

Στην ενδιάμεση αξιολόγηση του Προγράμματος, αναφέρθηκαν ορισμένες σημαντικές αδυναμίες του. Μία από αυτές έγκειται στο γεγονός ότι, παρά την εξωστρέφεια του Προγράμματος, οι πολιτιστικές δράσεις που προέρχονται από ιδιωτικούς φορείς, εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης, είναι αρκετά περιορισμένες. Επίσης, το Πρόγραμμα δεν είναι «ανοιχτό» για μεγάλους στρατηγικούς εταίρους της Ε.Ε., όπως η Κίνα και η Ιαπωνία, λόγω έλλειψης κονδυλίων. Μία ακόμα αδυναμία του προγράμματος αποτελεί η υψηλή υποχρεωτική ιδιωτική συγχρηματοδότηση των δράσεων (που μπορεί να φτάσει και στο 40%-50%), η οποία δυσκολεύει μικρούς πολιτιστικούς Οργανισμούς που συνήθως στερούνται ίδιων πόρων. «Αποτέλεσμα αυτής της πραγματικότητας είναι η διεύρυνση του χάσματος των δυνατοτήτων και ευκαιριών μεταξύ των μεγάλων και των μικρών πολιτιστικών φορέων σε βάρος των δευτέρων, στοιχείο που θα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη σε μελλοντικές αξιολογικές προσεγγίσεις των σχετικών ευρωπαϊκών πρωτοβουλιών» (Βασιλειάδης, 2005: 109).

Στο νέο Πρόγραμμα «Δημιουργική Ευρώπη 2021-2027» το οποίο, επί του παρόντος, συζητείται στα Θεσμικά Όργανα της Ε.Ε., η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προτείνει να αυξηθεί σε 1,85 δισ. ευρώ η χρηματοδότηση για το Πρόγραμμα, το οποίο υποστηρίζει τον ευρωπαϊκό πολιτιστικό και τον δημιουργικό τομέα και τον τομέα των οπτικοακουστικών έργων

(Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018). Τα νέα στοιχεία που εισάγονται στο Πρόγραμμα είναι τα ακόλουθα:

- Νέα διακρατική δράση για καλλιτέχνες και επαγγελματίες του πολιτισμού (mobility scheme)
- Περισσότερη στήριξη για την προώθηση των ευρωπαϊκών πολιτιστικών και δημιουργικών έργων, εκτός Ευρώπης
- Τομεακή προσέγγιση για συγκεκριμένους τομείς, όπως η μουσική, το βιβλίο και οι εκδόσεις, η αρχιτεκτονική και η πολιτιστική κληρονομιά, το σχέδιο, η μόδα και ο πολιτιστικός τουρισμός.

Στο νέο Πρόγραμμα, όπως αναφέρθηκε, θα υπάρχει τονισμένη η διάσταση της εξωστρέφειας. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (COM 366/2018), «Το σκέλος ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ αποσκοπεί στη δοκιμή προγραμμάτων επιτόπιας παρακολούθησης και άλλων πρωτοβουλιών ανταλλαγής με τρίτες χώρες για την πρωτοβουλία «Πολιτιστικές πρωτεύουσες της Ευρώπης» ή στην παροχή πρόσβασης, σε περιορισμένο βαθμό, στο πρόγραμμα «Δίκτυα και πλατφόρμες» ή στον διαγωνισμό για τα πολιτιστικά βραβεία της ΕΕ σε τρίτες χώρες, στην ανάπτυξη κινήτρων για την ενθάρρυνση της συμπερίληψης εταίρων από τρίτες χώρες σε έργα στα οποία οι οργανώσεις της Ε.Ε. κατέχουν ηγετικό ρόλο και στη στήριξη των προσπαθειών προώθησης σε στρατηγικά σημαντικές αγορές και φεστιβάλ, εκτός των κρατών μελών της ΕΕ, για τα οποία επί του παρόντος δεν υπάρχει συγκεκριμένος προϋπολογισμός» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018:7). Επιπλέον, «[...] το σκέλος Media θα ενδυναμώσει τις συνέργειές του με το Ευρωπαϊκό Ταμείο Ανάπτυξης για την υποστήριξη των διεθνών συμπαραγωγών» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018).

5.2 Πλατφόρμα Πολιτιστικής Διπλωματίας

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην προσπάθειά της να στηρίξει τη στρατηγική της για την ενδυνάμωση των διεθνών πολιτιστικών της σχέσεων και να ενισχύσει τη συνεργασία μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων φορέων, όπως των εθνικών πολιτιστικών Ιδρυμάτων, των φορέων της κοινωνίας των πολιτών και των υπηρεσιών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής,

ίδρυσε τον Φεβρουάριο του 2016 την πλατφόρμα πολιτιστικής διπλωματίας. Η πλατφόρμα λειτουργεί από κοινοπραξία πολιτιστικών Ιδρυμάτων των κρατών μελών και παρέχει συμβουλές σε θέματα πολιτικής, διευκολύνει τη δικτύωση, υλοποιεί δραστηριότητες με πολιτιστικούς φορείς και αναπτύσσει προγράμματα κατάρτισης για τον πολιτιστικό τομέα (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016).

Σύμφωνα με παρουσίαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην Επιτροπή Πολιτιστικών Υποθέσεων του Συμβουλίου της Ε.Ε. στις 12/2/2019, έγινε ανασκόπηση συγκεκριμένων δράσεων της πλατφόρμας. Συγκεκριμένα, από το 2016 έως το 2018 υλοποιήθηκαν, μέσω της πλατφόρμας, ποικίλες δράσεις, α) στον τομέα της συμβουλευτικής υποστήριξης για την άσκηση πολιτιστικής πολιτικής της Ε.Ε., σε συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές, όπως τα Δυτικά Βαλκάνια και τη Νότια Αφρική, β) στον τομέα διοργάνωσης εκδηλώσεων, όπως το Φόρουμ για τη συνεργασία μεταξύ των Πολιτιστικών Πρωτευουσών της Ευρώπης και των πολιτιστικών πόλεων της Ανατολικής Ασίας (Σαγκάη, Νοέμβριος 2017) και η διεθνής έκθεση βιβλίου στο Νέο Δελχί (Ιανουάριος 2018) γ) στον τομέα διοργάνωσης επιμορφωτικών σεμιναρίων, κυρίως στο πλαίσιο του προγράμματος “Global Cultural Leadership Programme”. Το εν λόγω Πρόγραμμα έχει σκοπό να ενισχύσει τις δεξιότητες των νέων που ασχολούνται με την πολιτιστική διαχείριση, να ενθαρρύνει τη δημιουργία δικτύων, σε διεθνές επίπεδο, και να δημιουργήσει διαύλους επικοινωνίας μεταξύ τοπικών πολιτιστικών φορέων και ευρωπαϊκών οργανισμών, μέσω της ετήσιας πραγματοποίησης ενός κύκλου επιμόρφωσης και κατάρτισης, διάρκειας πέντε (5) ημερών, σε διάφορες ευρωπαϊκές πόλεις (Βαλέτα, Οκτώβριος 2016 – Αθήνα, Ιούνιος 2017 – Άμστερνταμ, Οκτώβριος 2018 – Βρυξέλλες, Οκτώβριος 2019).

Κεφάλαιο 6

Μελέτες περίπτωσης

Οι μελέτες περίπτωσης που θα αναλυθούν είναι οι σχέσεις ΕΕ-Κίνας και οι σχέσεις Ε.Ε.-Δυτικών Βαλκανίων.

6.1 Ευρωπαϊκή Ένωση – Κίνα

Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η Κίνα έχουν επίσημες διπλωματικές σχέσεις από το 1975. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης, «η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί σήμερα τον μεγαλύτερο εμπορικό εταίρο της Κίνας, ενώ η Κίνα είναι ο δεύτερος εμπορικός εταίρος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μετά τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Η αξία του εμπορίου αγαθών μεταξύ Ε.Ε. και Κίνας ανέρχεται στο ποσό του 1,4 δισεκατομμυρίου ευρώ την ημέρα, με τις εξαγωγές από την Ε.Ε. να ανέρχονται στο ποσό των 170 δισεκατομμυρίων ευρώ και τις εισαγωγές από την Κίνα να κοστολογούνται στο ποσό των 345 δισεκατομμυρίων ευρώ για το 2016» (ΕΥΕΔ 2019).

«Τόσο η Ε.Ε. όσο και η Κίνα έχουν αλλάξει σημαντικά τις τελευταίες δεκαετίες. Η ανάπτυξη της Κίνας συντελείται με πρωτοφανή ρυθμό και ταχύτητα και έχει αλλάξει τη χώρα όχι μόνο εσωτερικά, αλλά της έχει προσδώσει μεγαλύτερο κύρος στη διεθνή σκηνή. Παρουσιάζονται σημαντικές ευκαιρίες για τη συνεργασία ΕΕ-Κίνας, κυρίως όσον αφορά την ενίσχυση της απασχόλησης και της οικονομικής ανάπτυξης της Ε.Ε. αλλά και τη στήριξη του προγράμματος οικονομικής μεταρρύθμισης της Κίνας» (ΕΥΕΔ, 2019).

Η ετήσια διεξαγωγή της Συνόδου Κορυφής Ε.Ε.- Κίνας (EU – China Summit), με τη συμμετοχή του Προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, του Προέδρου του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, της Υπατης Εκπροσώπου για την εξωτερική πολιτική και την πολιτική ασφαλείας της Ε.Ε. καθώς και του Κινέζου Πρωθυπουργού και του Κινέζου Υπουργού Εξωτερικών επιβεβαιώνει τη συνεργασία μεταξύ των δύο πλευρών και παρακολουθεί τις

εξελίξεις στους τρεις πυλώνες συνεργασίας. Οι τρεις αυτοί πυλώνες περιλαμβάνουν α) τον Ετήσιο Στρατηγικό Διάλογο Υψηλού Επιπέδου (annual High Level Strategic Dialogue), για θέματα στρατηγικής σε διεθνές επίπεδο, με τη συμμετοχή της εκάστοτε Προεδρίας του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Υπουργού Εξωτερικών της Κίνας, β) τον Ετήσιο Διάλογο Υψηλού Επιπέδου για την Οικονομία και το Εμπόριο (annual High Level Economic and Trade Dialogue) για θέματα πρόσβασης στην αγορά, επενδύσεων, ψηφιακής οικονομίας, με τη συμμετοχή του Ευρωπαίου Επιτρόπου για το εμπόριο και Κινέζων κυβερνητικών αξιωματούχων και γ) τον ανά διετία Διάλογο μεταξύ των Λαών (biannual People-to-People Dialogue) για θέματα εκπαίδευσης, πολιτισμού και γενικότερα για τη διευκόλυνση των ανταλλαγών και της επικοινωνίας μεταξύ των λαών των κρατών μελών της Ε.Ε. και της Κίνας. Ο τελευταίος πυλώνας συστάθηκε το 2012 για να ενισχύσει τις πολιτιστικές ανταλλαγές και την αμοιβαία κατανόηση μεταξύ των λαών.

Η ανακήρυξη του 2012 ως έτους διαπολιτισμικού διαλόγου ΕΕ-Κίνας αποτέλεσε την πρώτη έμπρακτη εκδήλωση του τρίτου πυλώνα συνεργασίας (People-to-People Dialogue) και αποσκοπούσε στην προώθηση της μακροπρόθεσμης πολιτιστικής συνεργασίας μεταξύ της ΕΕ και της Κίνας, μέσω της επίτευξης τριών βασικών στόχων:

- Προώθηση και ενίσχυση του διαπολιτισμικού διαλόγου
- Δημιουργία και ανάπτυξη δομημένης και βιώσιμης συνεργασίας
- Καθιέρωση διαλόγου αειφόρου πολιτικής επί θεμάτων κοινού ενδιαφέροντος

Συνολικά 194 δραστηριότητες υλοποιήθηκαν κατά το Έτος, τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε διμερές επίπεδο. Πέρα από τις εορταστικές εκδηλώσεις, το Έτος βοήθησε στην οικοδόμηση εμπιστοσύνης με τις αρμόδιες κινεζικές αρχές και επέτρεψε μια βαθμιαία αλλαγή στο επίπεδο και την ποιότητα της πολιτιστικής συνεργασίας ΕΕ-Κίνας (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019).

Στην κοινή ατζέντα ΕΕ – Κίνας, η οποία υιοθετήθηκε το 2013, υπό τον τίτλο «EU-China 2020 Strategic Agenda for cooperation» προβλέπονται μεταξύ άλλων, για τον τομέα του πολιτισμού, της εκπαίδευσης και της νεολαίας τα εξής:

- «ενίσχυση της αμοιβαίας συνεργασίας στους τομείς των πολιτιστικών βιομηχανιών, της πολιτιστικής κληρονομιάς, της σύγχρονης τέχνης, του κινηματογράφου, της τηλεόρασης, του ραδιοφώνου και των εκδόσεων

- στήριξη της συνεργασίας ανάμεσα σε πολιτιστικά Ιδρύματα και μεγάλα Φεστιβάλ
- εγκαθίδρυση πολιτιστικών κέντρων εκατέρωθεν
- ενθάρρυνση της εκμάθησης της κινεζικής γλώσσας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και αντίστοιχα των ευρωπαϊκών γλωσσών στην Κίνα» (ΕΥΕΔ, 2019).

Η Κοινή Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Ύπατης Εκπροσώπου για την εξωτερική πολιτική και την πολιτική ασφαλείας, υπό τον τίτλο «Joint Communication on elements for a new EU strategy on China» η οποία εκδόθηκε στις 22 Ιουνίου 2016 και υιοθετήθηκε από το Συμβούλιο της Ε.Ε. στις 18 Ιουλίου 2016 (JOIN(2016) 30 final, 22.6.2016), δημιουργεί το στρατηγικό πλαίσιο συνεργασίας μεταξύ των δύο πλευρών και προβλέπει, μεταξύ άλλων, την ενίσχυση της συνεργασίας σε τομείς, όπως η τριτοβάθμια εκπαίδευση, οι δημιουργικές και πολιτιστικές βιομηχανίες και ο τουρισμός. Επίσης, προτείνεται η ενθάρρυνση συμμετοχής κινεζικών φορέων σε ευρωπαϊκά προγράμματα, όπως το Horizon 2020 (έρευνα και καινοτομία) και το Erasmus+ (ανταλλαγές φοιτητών). «Περισσότεροι από 30.000 άνθρωποι έχουν επωφεληθεί από υποτροφίες για σπουδές, εργασία ή διεξαγωγή έρευνας στην Ευρωπαϊκή Ένωση αλλά και στην Κίνα» (ΕΥΕΔ, 2019). Μάλιστα, «η κινεζική συμμετοχή στο Πρόγραμμα “Erasmus+” έχει ξεπεράσει τις προσδοκίες» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017). Επίσης, έχουν ξεκινήσει οι διαδικασίες, προκειμένου να συναφθεί Συμφωνία μεταξύ Ε.Ε. –Κίνας για τη διευκόλυνση έκδοσης βίζας σε Κινέζους υπηκόους (ΕΥΕΔ, 2017).

Σημαντική ώθηση στην πολιτιστική συνεργασία Ε-Ε και Κίνας έδωσε η διεξαγωγή της τέταρτης συνεδρίασης του «Διαλόγου μεταξύ των Λαών (People to People Dialogue)» η οποία πραγματοποιήθηκε στις 14 Νοεμβρίου 2017, στη Σαγκάη, με τη συμμετοχή Ευρωπαίων και Κινέζων Αξιωματούχων και έδωσε έμφαση α) στη δυνατότητα συνεργασίας μεταξύ των Πολιτιστικών Πρωτευουσών της Ευρώπης και των Πολιτιστικών Πόλεων της Ανατολικής Ασίας, ενός θεσμού που δημιουργήθηκε από τη συνεργασία ανάμεσα στην Ιαπωνία, την Κίνα και τη Δημοκρατία της Κορέας β) στην προώθηση των ανταλλαγών μεταξύ πολιτιστικών διαχειριστών και άλλων επαγγελματιών του πολιτιστικού τομέα από την Ε.Ε. και την Κίνα γ) στις συνέργειες μεταξύ του Ευρωπαϊκού Έτους Πολιτιστικής Κληρονομιάς 2018 και του Έτους Τουρισμού ΕΕ- Κίνας 2018, βάσει της συμφωνίας της 12ης Ιουλίου 2016 μεταξύ του Προέδρου Juncker και του Πρωθυπουργού της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας Li Keqiang.

Στο πλαίσιο της πολιτιστικής συνεργασίας ΕΕ-Κίνας, αναφέρονται ενδεικτικά κάποιες από τις δράσεις:

A) Διοργάνωση συνάντησης για νέους διαχειριστές στον τομέα του πολιτισμού και των Φεστιβάλ (Atelier for Young Festival and Cultural Managers), η οποία πραγματοποιήθηκε από 17-23 Οκτωβρίου 2017, στη Σαγκάη, από την Ευρωπαϊκή Ένωση Φεστιβάλ (European Festivals Association) και το Διεθνές Φεστιβάλ Καλών Τεχνών της Κίνας (China Shanghai International Arts Festival), υπό την αιγίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Υπουργείου Πολιτισμού της Δημοκρατίας της Κίνας.

Στη συνάντηση συμμετείχαν, ύστερα από πρόσκληση υποβολής προτάσεων, 40 νέοι πολιτιστικοί διαχειριστές από όλο τον κόσμο, οι οποίοι έλαβαν μέρος σε ένα επτάημερο πρόγραμμα κατάρτισης για την πολιτιστική διαχείριση.

B) Διοργάνωση της τελετής απονομής βραβείων στους νικητές του διεθνούς διαγωνισμού, "b.creative", για νέους επαγγελματίες του δημιουργικού τομέα, στο πλαίσιο του πιλοτικού προγράμματος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «Creative Tracks», η οποία πραγματοποιήθηκε στις 15 Νοεμβρίου 2017 στη Σαγκάη, στον χώρο της Κεντρικής Ακαδημίας Καλών Τεχνών της Κίνας. Για την ιστορία, ο νικητής ήταν ο Έλληνας Άρης Παπαδόπουλος, εκπρόσωπος της LATRA INNOVATION LAB.

Γ) Διεξαγωγή του 4^{ου} Διεθνούς Λογοτεχνικού Φεστιβάλ ΕΕ- Κίνας (4th EU-China International Literary Festival), το οποίο θα διεξαχθεί στο Πεκίνο από τις 17 Μαΐου έως τις 4 Ιουνίου 2019. Το Φεστιβάλ, το οποίο αποτελεί πρόγραμμα της Αντιπροσωπείας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην Κίνα, εντάσσεται στην ευρύτερη ενημερωτική καμπάνια «Experience Europe», στόχος της οποίας είναι η εξοικείωση της κινεζικής κοινής γνώμης με την Ε.Ε., τις πολιτικές και τον πολιτισμό της. Ένας συγγραφέας από κάθε ένα από τα κράτη μέλη της Ε.Ε. θα προσκληθεί για να εκπροσωπήσει τη χώρα του.

Η μελέτη η οποία χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Γενική Διεύθυνση Εκπαίδευσης και Πολιτισμού) και το Υπουργείο Πολιτισμού της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας, υπό τον τίτλο «Mapping the EU-China Cultural and Creative Landscape» (Μάρτιος 2014) καταλήγει σε ορισμένα συμπεράσματα για την πολιτιστική συνεργασία ΕΕ-Κίνας, ως εξής:

- «Οι πολιτιστικές σχέσεις μεταξύ ΕΕ – Κίνας βασίζονται όλο και περισσότερο στις απευθείας σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων και όχι τόσο στην επίσημη πολιτιστική διπλωματία: Με την ανάπτυξη της κοινωνίας των πολιτών στην Κίνα, καθώς και

με τη δύναμη των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, η «αρχιτεκτονική» της σινοευρωπαϊκής πολιτιστικής συνεργασίας είναι όλο και λιγότερο βασισμένη σε θεσμούς, ενώ εξαρτάται συχνότερα από τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την αλλαγή του ρόλου των κυβερνητικών φορέων, οι οποίοι καλούνται να ενεργούν περισσότερο ως μεσάζοντες για τη διευκόλυνση της συνεργασίας μεταξύ των πολιτών, παρά ως επιμελητές ή δημιουργοί, οι οποίοι επιβάλλουν μια συγκεκριμένη πολιτική.

- Η ατομική πολιτιστική επιχειρηματικότητα παρουσιάζει αύξηση στην Κίνα: Ενώ ο ρόλος των κρατικών πολιτιστικών επιχειρήσεων παραμένει κυρίαρχος, η ιδιωτικοποίηση τείνει να αλλάξει το τοπίο. Οι ιδιωτικές πολιτιστικές και δημιουργικές επιχειρήσεις αποτελούν πλέον μια σημαντική οντότητα στον πολιτιστικό τομέα της Κίνας, και το επάγγελμα του «πολιτιστικού επιχειρηματία» (που μπορεί να είναι μη κερδοσκοπικός) τείνει όλο και περισσότερο να γίνει μια επιλογή σταδιοδρομίας. Αν και αυτές οι επιχειρήσεις είναι ακόμα μικρές σε μέγεθος και αριθμό, είναι καινοτόμες και αποτελούν ενδιαφέροντες συνεργάτες για ευρωπαϊκά projects.
- Η πολιτιστική συνεργασία ΕΕ- Κίνας βασίζεται πλέον περισσότερο στη “συν-δημιουργία” παρά στην ανταλλαγή τεχνογνωσίας και στη «μάθηση του ενός από τον άλλο»: Η ιδέα της «πολιτιστικής γέφυρας» επεκτείνεται όλο και περισσότερο στην ιδέα «του κοινού χώρου» (Hellkotter & Ayoub, 2014: 2).

Παρά τη σημαντική πρόοδο που έχει επιτευχθεί στην πολιτιστική συνεργασία μεταξύ ΕΕ-Κίνας, παραμένουν ακόμα ορισμένες προκλήσεις, κυρίως ως προς την άρση των στερεοτύπων και την οικοδόμηση αμοιβαίας εμπιστοσύνης. «Στα μάτια πολλών Ευρωπαίων η Κίνα σήμερα συνδέεται με υψηλά επίπεδα ρύπανσης, κοινωνικές ανισότητες και έλλειψη ελευθερίας έκφρασης. Αυτή η τελευταία πτυχή είναι αναμφισβήτητα καθοριστική για τη διαμόρφωση της αντίληψης της Ευρώπης για την Κίνα. [...] Οι περιορισμοί στο περιβάλλον των μέσων μαζικής ενημέρωσης και ο ασαφής ορισμός της ακαδημαϊκής και καλλιτεχνικής ανεξαρτησίας αποτελούν ένα θέμα το οποίο η Κίνα πρέπει να αντιμετωπίσει πιο αποτελεσματικά, τόσο στο εσωτερικό της, όσο και στις εξωτερικές της σχέσεις. Οι πολιτιστικές ανταλλαγές συχνά εμποδίζονται από περιορισμούς που σχετίζονται με την πρόσβαση στις πληροφορίες ή με νομοθεσίες που παρεμποδίζουν την αποτελεσματική συνεργασία» (Marchetti, 2016:2).

Από την πλευρά της, η Ευρωπαϊκή Ένωση έδινε μέχρι πρόσφατα μεγαλύτερη σημασία στην οικονομική της διάσταση παρά στην εξωτερική πολιτιστική της πολιτική, ως μέσο για την ενδυνάμωση των σχέσεων συνεργασίας με τους εταίρους της. Ωστόσο, ο πολιτισμός αποδεικνύεται πεδίο δόξης λαμπρό για τη σύσφιγξη σχέσεων συνεργασίας σε όλους τους τομείς, σε διεθνές επίπεδο. Η Κίνα μάλιστα έχει επενδύσει τα τελευταία χρόνια στην ίδρυση των Ινστιτούτων «Κομφούκιος» σε όλο τον κόσμο για τη διάδοση της κινεζικής γλώσσας και του πολιτισμού.

Επομένως, η εντατικοποίηση των πολιτιστικών ανταλλαγών και η εδραίωση της πολιτιστικής συνεργασίας ΕΕ-Κίνας καθίσταται αμοιβαία επωφελής και για τις δύο πλευρές και εξασφαλίζει πλεονεκτήματα σε όλους τους τομείς.

6.2 Ευρωπαϊκή Ένωση – Δυτικά Βαλκάνια

Τα Δυτικά Βαλκάνια, τα οποία περιλαμβάνουν το Μαυροβούνιο, τη Σερβία, τη Βόρεια Μακεδονία, την Αλβανία, τη Βοσνία Ερζεγοβίνη και το Κόσοβο, αποτελούν χώρες που έχουν ήδη μία προνομιακή σχέση με την Ε.Ε., ως υποψήφιες προς ένταξη χώρες. Δεν αποτελούν ένα ομοιογενές σύνολο, ενώ παρουσιάζουν και διαφορετικό ρυθμό ανάπτυξης και εναρμόνισης με το ευρωπαϊκό κεκτημένο. Οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις για το Μαυροβούνιο και τη Σερβία έχουν σημειώσει πρόοδο, ενώ αναμένεται η έναρξη των διαπραγματεύσεων για τη Βόρεια Μακεδονία και την Αλβανία τον Ιούνιο του 2019.

Η περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων παρουσιάζει ιδιαιτερότητες, ως προς την πολιτιστική της φυσιογνωμία. Κράτη όπως η Βοσνία Ερζεγοβίνη περιλαμβάνουν ξεχωριστές κοινότητες-εθνότητες, οι οποίες περιχαρακώνονται με βάση τα δικά τους πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Ο ρόλος της Ε.Ε. είναι αρκετά απαιτητικός καθώς θα πρέπει να λάβει υπ' όψιν όλες τις πολιτισμικές κοινότητες, προκειμένου να μπορέσει να πείσει για τις αγαθές της προθέσεις. «Στη συνεχιζόμενη διαδικασία των διαπραγματεύσεων για τη διεύρυνση με τις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων, η αξιοποίηση από την Ε.Ε. των πολιτιστικών διαστάσεων που λειτουργούν ως συνεκτικός ιστός των κοινωνιών μπορεί να είναι μια απάντηση στο θέμα της σταθεροποίησης των Δυτικών Βαλκανίων: η σταθεροποίηση επιτυγχάνεται με την προσέγγιση σε ένα κοινό έδαφος (π.χ. προστασία της κοινής πολιτιστικής κληρονομιάς), από την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη (μέσω του εμπορίου πολιτιστικών αγαθών) και την περιφερειακή συνεργασία μεταξύ των χωρών των Δυτικών Βαλκανίων στον τομέα αυτό. Ωστόσο, οι προσδοκίες των εταίρων της ΕΕ για αμοιβαίες σχέσεις στον πολιτιστικό τομέα εγείρουν το ζήτημα κατά πόσο η ευρωπαϊκή πολιτιστική εξωτερική δράση λαμβάνει δεόντως υπ' όψιν της τις διαπολιτισμικές διαφορές» (De Sentenac, 2018: 2).

«Υπάρχει ένα πολύ διαφοροποιημένο πολιτιστικό περιβάλλον, οι χώρες αυτές εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν πρόβλημα εθνικής ταυτότητας και τείνουν να χρησιμοποιούν τη θρησκεία και τον πολιτισμό ως εργαλείο ταυτότητας με όλες τις υπερβολές που αυτό συνεπάγεται» (De Sentenac, 2018: 5). Επίσης, η κρατική προστασία είναι έντονη στον πολιτιστικό και τον δημιουργικό τομέα και μία από τις προκλήσεις

αποτελεί η δημιουργία και τόνωση ανεξάρτητων και εύρωστων πολιτιστικών φορέων που δεν θα εξαρτώνται από το κράτος.

Η περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την Ε.Ε., λόγω της γεωστρατηγικής θέσης και της γειτνίασης με την Ε.Ε. και αποτελεί κρίσιμο παράγοντα για τη σταθερότητα και την ασφάλεια στην ευρύτερη περιοχή. Στο σημείο αυτό υποκρύπτεται και ο φόβος της Ε.Ε. για διείσδυση και επιρροή της Ρωσίας και της Κίνας στην περιοχή. Στην πραγματικότητα, ο πολιτισμός «εργαλειοποιείται», προκειμένου να εξασφαλιστεί η ειρήνη και η σταθερότητα στην περιοχή, με αποτέλεσμα οι πολιτιστικές διαφοροποιήσεις και ιδιαιτερότητες των πληθυσμιακών ομάδων να κινδυνεύουν να παραγνωριστούν και να μη ληφθούν δεόντως υπ' όψιν στην εξωτερική πολιτιστική πολιτική της Ε.Ε. (De Sentenac, 2018). Ευρωπαίοι αξιωματούχοι έχουν δηλώσει χαρακτηριστικά: «Αν θέλουμε περισσότερη σταθερότητα στη γειτονιά μας, τότε πρέπει να διατηρήσουμε μια αξιόπιστη προοπτική διεύρυνσης για τα Δυτικά Βαλκάνια» (Juncker, 2019). «Οι λαοί των Βαλκανίων είναι Ευρωπαίοι. Αξίζουν να επωφεληθούν από τις ίδιες ευκαιρίες, τις ίδιες διασφαλίσεις και δικαιώματα με όλους τους άλλους πολίτες σε αυτή την ήπειρο». (Mogherini, 2019).

Για τον λόγο αυτό, η ενδυνάμωση των πολιτιστικών σχέσεων της Ε.Ε. με τα Δυτικά Βαλκάνια αποτελεί προτεραιότητα. Τα κράτη των Δυτικών Βαλκανίων συμμετέχουν σε ευρωπαϊκά χρηματοδοτικά προγράμματα όπως το Erasmus+, το Horizon 2020, το COSME και το Creative Europe. «Το 2016, πάνω από 5.000 σπουδαστές από τα Δυτικά Βαλκάνια εκμεταλλεύτηκαν τις δυνατότητες ανταλλαγής που παρείχε το Erasmus+ και άλλα 50.000 άτομα συμμετείχαν σε τοπικό επίπεδο σε διάφορα συνέδρια, συναντήσεις ή εκδηλώσεις μεγάλης κλίμακας που διοργανώνονται μέσω του Erasmus+. Το πρόγραμμα έρευνας και καινοτομίας του προγράμματος Horizon 2020 θα διαθέσει περισσότερα από 125 εκατομμύρια ευρώ από τη χρηματοδότηση της ΕΕ από το 2014 έως το 2020 για την τόνωση της έρευνας και της καινοτομίας στην περιοχή» (ΕΥΕΔ, 2019).

Στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Έτους Πολιτιστικής Κληρονομιάς 2018, υλοποιήθηκε η «διαδρομή Πολιτιστικής Κληρονομιάς (Cultural Heritage Route)», η οποία συνίστατο σε μια σειρά πρωτοβουλιών και εκδηλώσεων σχετικά με την υλική και άυλη κληρονομιά, με την υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των κρατών μελών της. Η διαδρομή σχεδιάστηκε για να συνδέσει και να αναδείξει εκδηλώσεις που οργανώθηκαν από τις

αντιπροσωπείες της ΕΕ και τα εθνικά ιδρύματα πολιτισμού της ΕΕ (EUNIC), σε στενή συνεργασία με την τοπική κοινωνία, που γιορτάζει την πολιτιστική κληρονομιά σε όλες τις μορφές της (ΕΥΕΔ, 2019).

Ιδιαίτερης σημασίας κρίνεται επίσης η ανακήρυξη της σερβικής πόλης Novi Sad, ως Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης για το 2021. Η επιλογή του Novi Sad εγγράφει την πόλη στο ευρωπαϊκό δυναμικό και προσπαθεί να ενισχύσει την αίσθηση του ανήκειν των πολιτών στην ευρωπαϊκή οικογένεια.

Επίσης, η Ύπατη εκπρόσωπος για την εξωτερική πολιτική και την πολιτική ασφαλείας της Ε.Ε. Φεντερίκα Μογκερίνι εγκαινίασε, στο κέντρο της πόλης των Βρυξελλών, στις 4 Απριλίου 2019, μία τοιχογραφία, έργο του καλλιτέχνη Rikardo Druškić από τη Βοσνία Ερζεγοβίνη, η οποία φέρει το μήνυμα της ειρήνης, της ανεκτικότητας και της συμφιλίωσης μεταξύ των λαών. Η Μογκερίνι ανέφερε χαρακτηριστικά, στη διάρκεια της τελετής των εγκαινίων, «Αυτό το μείγμα χρωμάτων δίνει την αίσθηση της πολυμορφίας των Βαλκανίων που συναντάμε και το φέρνουμε στο φως. Θα είναι μια πολύ ισχυρή υπενθύμιση στους πολίτες της Ευρώπης και στα θεσμικά Όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης να ολοκληρώσουν το έργο της επανένωσης της ηπείρου μας. Αυτός θα ήταν και ο καλύτερος τρόπος - ενδεχομένως ο μόνος τρόπος - να διορθώσουμε τις πληγές του πολέμου στην περιοχή και να το κάνουμε με αυτό τον πολύχρωμο, χαρούμενο τρόπο που εκφράζει πάντα η νεότερη γενιά των Βαλκανίων. Νομίζω ότι ξέρετε πού ανήκετε και αυτό είναι εδώ» (ΕΥΕΔ,2019).

Η δημιουργία της τοιχογραφίας ήταν ένα από τα κυριότερα γεγονότα μιας πολιτιστικής εβδομάδας που διοργάνωσε η ΕΥΕΔ στις αρχές Απριλίου του 2019 για να γιορτάσει τις ισχυρές πολιτιστικές σχέσεις μεταξύ της ΕΕ και των Δυτικών Βαλκανίων. Η εβδομάδα αφιερώθηκε στον πλούτο της δημιουργικότητας και του ταλέντου που έχει να προσφέρει η περιοχή. Πραγματοποιήθηκαν παραστάσεις από διάσημους μουσικούς της περιοχής, από καλλιτέχνες που συμμετείχαν στην εκστρατεία των μέσων κοινωνικής δικτύωσης "Europeans making the difference" καθώς και παρουσιάσεις έργων πολιτιστικής κληρονομιάς των Δυτικών Βαλκανίων που υποστηρίζονται από την ΕΕ.

Ωστόσο, πολλοί τοπικοί πολιτιστικοί φορείς των Δυτικών Βαλκανίων αντιμετωπίζουν την επίθεση φιλίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης με κάποια καχυποψία, καθώς θεωρούν ότι οι ευρωπαϊκές πολιτικές εκπορεύονται και επιβάλλονται από μία γραφειοκρατική ελίτ των Βρυξελλών, η οποία δεν λαμβάνει υπ' όψιν της τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των τοπικών πολιτιστικών φορέων και οι πολιτιστικές ανταλλαγές δεν γίνονται με ισότιμους όρους συνεργασίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το ευρωπαϊκό Πρόγραμμα PHARE για την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού στη Βόρεια Μακεδονία, χώρα η οποία δεν διαθέτει ούτε τις υποδομές ούτε την πολιτική για να υποστηρίξει το εν λόγω Πρόγραμμα και για τον λόγο αυτό δεν υπήρξε και η αναμενόμενη ανταπόκριση σε τοπικό επίπεδο (Meinhof & Triantafyllidou, 2006).

Παρόλ' αυτά η Ευρωπαϊκή Ένωση, θέλοντας να προσεγγίσει όλο και περισσότερο την περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων καθώς αποτελεί άμεση προτεραιότητά της, έχει δρομολογήσει, μέσω της πλατφόρμας πολιτιστικής διπλωματίας, μελέτη για την καταγραφή του προφίλ των πολιτιστικών φορέων, σε περιφερειακό επίπεδο. Επίσης, η πλατφόρμα πολιτιστικής διπλωματίας οργάνωσε μια περιφερειακή συνεδρίαση διαβούλευσης στις 8-9 Απριλίου 2019 στο Σεράγεβο, στην οποία συμμετείχαν 30 τοπικοί πολιτιστικοί φορείς από τις 6 χώρες των Δυτικών Βαλκανίων (Αλβανία, Βοσνία και Ερζεγοβίνη, Κόσοβο, Μαυροβούνιο, Βόρεια Μακεδονία, Σερβία) καθώς και Θεσμικά Όργανα της ΕΕ, πολιτιστικά ινστιτούτα και εκπρόσωποι των κρατών μελών. Κατά τη διάρκεια των δύο ημερών, οι συμμετέχοντες συζήτησαν για τις ανάγκες και τις προκλήσεις του πολιτιστικού τομέα στα Δυτικά Βαλκάνια. Οι συζητήσεις κατέληξαν σε μια σειρά προτάσεων οι οποίες θα συγκεντρωθούν σε μεταγενέστερο στάδιο σε ένα έγγραφο από τους ευρωπαίους εμπειρογνώμονες (πλατφόρμα πολιτιστικής διπλωματίας, 2019).

Κεφάλαιο 7

Συμπεράσματα

Οι έντονες κοινωνικοπολιτικές αλλαγές που συντελούνται στο διεθνές στερέωμα, με τη μετακίνηση πληθυσμών λόγω της αύξησης των μεταναστευτικών ροών αλλά και με την έκρηξη των νέων τεχνολογιών που έχουν αλλάξει τον τρόπο με τον οποίο μεταδίδεται η πληροφόρηση, έχουν δημιουργήσει ένα νέο τοπίο για την άσκηση της πολιτιστικής διπλωματίας εκ μέρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αντιλαμβανόμενη τον ρόλο του πολιτισμού στη βιώσιμη ανάπτυξη, την κοινωνική συνοχή αλλά και την οικοδόμηση ενός αξιόπιστου διεθνούς προφίλ, έχει εντάξει τον πολιτισμό στις εξωτερικές της σχέσεις με τους εταίρους της από τρίτες χώρες.

Παρά το γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει δεχτεί επικρίσεις για την άσκηση της πολιτιστικής της διπλωματίας, λόγω του κατακερματισμού των πόρων, της έλλειψης συντονισμού και σαφούς στρατηγικής από την πλευρά της, η πρόσφατη Κοινή Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Υπατης εκπροσώπου για την κοινή εξωτερική πολιτική και την πολιτική ασφαλείας της Ε.Ε. υπό τον τίτλο «Προς μια στρατηγική της Ε.Ε. για τις διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις» (Ιούνιος 2016) θέτει ένα νέο πλαίσιο για την άσκηση της πολιτιστικής διπλωματίας από την Ε.Ε. Στο νέο αυτό πλαίσιο, η έμφαση δίνεται στην ισότιμη συνεργασία με τους εταίρους, στη συνδημιουργία αντί για την μονομερή διάθεση της τεχνογνωσίας, στην ενεργή συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας των πολιτών, καθώς και στον συντονισμό όλων των εμπλεκόμενων φορέων για την υλοποίηση κοινών δράσεων, βάσει των αναγκών και των ιδιαιτεροτήτων του πολιτιστικού και του δημιουργικού τομέα κάθε γεωγραφικής περιοχής. Είναι χαρακτηριστικό μάλιστα το γεγονός ότι προτιμάται πλέον στα κοινοτικά κείμενα η φράση «εξωτερικές πολιτιστικές σχέσεις» αντί του όρου «πολιτιστική διπλωματία» που έχει «χρωματιστεί» αρνητικά, λόγω της σύνδεσής της με την πολιτιστική προπαγάνδα και τον πολιτιστικό ιμπεριαλισμό.

Το εγχείρημα βέβαια είναι δύσκολο, καθώς χρειάζεται μια ισορροπημένη προσέγγιση μεταξύ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, των κρατών μελών και των μη κυβερνητικών παραγόντων. Το να μιλά η Ευρωπαϊκή Ένωση με ενιαία φωνή σε θέματα πολιτισμού, για τα οποία δεν έχει την αποκλειστική αρμοδιότητα, απαιτεί ειλικρινή συνεργασία με τα κράτη μέλη, των οποίων τη δράση δεν πρέπει να φαίνεται ότι ανταγωνίζεται αλλά ότι συμπληρώνει.

Επίσης, είναι απαραίτητο να υπάρξουν στοχευμένες επιμέρους στρατηγικές για τις γεωγραφικές περιοχές στις οποίες δραστηριοποιείται η Ευρωπαϊκή Ένωση, με βάση ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία για τις ανάγκες των τοπικών επαγγελματιών του πολιτιστικού και του δημιουργικού τομέα. Οι στρατηγικές αυτές είναι απαραίτητο να συνοδεύονται από συγκεκριμένες δράσεις, με συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα, καθορισμό αρμοδιοτήτων και διάθεση οικονομικών πόρων. Σημαντική επίσης κρίνεται και η αξιολόγηση της δράσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις χώρες εταίρους, με την εκπόνηση μελετών αντικτύπου στους τοπικούς πληθυσμούς.

Για πολλά χρόνια, η πολιτιστική διπλωματία ήταν συνυφασμένη με την μονομερή προώθηση συμφερόντων των οικονομικά εύρωστων κρατών. Στο σύγχρονο περιβάλλον, ωστόσο, η πολιτιστική διπλωματία πρέπει «να αποκτήσει μεγαλύτερη αμοιβαιότητα και να κινηθεί πέρα από τα εθνικά συμφέροντα των μεμονωμένων κρατών, γιατί αυτό στην πραγματικότητα θα εξυπηρετήσει καλύτερα και το εθνικό τους συμφέρον» (Ang, Isar & Mar, 2015: 379).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, ακολουθώντας την πολιτική της ειλικρινούς συνεργασίας με τους εταίρους της σε ισότιμη βάση, μπορεί πράγματι να αναδειχθεί σε αξιόπιστο παράγοντα στο διεθνές στερέωμα και να αξιοποιήσει την πολιτιστική της πολυμορφία, ως συγκριτικό της πλεονέκτημα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βιβλία και επιστημονικά άρθρα.

1. Βασιλειάδης, Ν., Μπουτσιούκη, Σ., 2015 “Πολιτιστική διπλωματία” [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/4424/1/15527_Vasileiadis%20Total-KOY.pdf (Τελευταία πρόσβαση στις 7.11.2018)
2. Γιανναράς, Χ. 2003 Πολιτιστική Διπλωματία – Προθεωρία Ελληνικού Σχεδιασμού, Αθήνα: Ίκαρος
3. Isar, Y.R. 2010 “Cultural Diplomacy: An Overplayed Hand?” in Public Diplomacy (magazine of the Association of Public Diplomacy Scholars at the University of Southern California), Issue # 3, Winter 2010.
4. Κοσμίδου, Ζ. 2000, «Ο Πολιτισμός ως Επικοινωνιακό Μέσο Βελτίωσης των Διεθνών Σχέσεων και η Ελληνική Πολιτιστική Διπλωματία», διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.
5. Martel, K. & Simic, L. 2018 “Building a joint approach in European Union cultural diplomacy: from soft power to intercultural cooperation?” Rev. chil. relac. Int, vol 2 (1): 27-54
6. Meinhof, U & Triantafyllidou, A. 2006 “Transcultural Europe, cultural policy in a changing Europe” Palgrave MacMillan, New York
7. Nye Joseph S., 1990 «Soft Power», στο Foreign Policy, τομ. 80, Φθινόπωρο. Διαθέσιμο στο: https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/joseph_nye_soft_power_journal.pdf (Τελευταία πρόσβαση στις 21.12.2018)
8. Nye, J., 1990 «Bound to Lead», Basic Books, New York.
9. Nye, J., 2005 «Ήπια Ισχύς – Το Μέσο Επιτυχίας στην Παγκόσμια Πολιτική», μτφρ. Μπαρτζινόπουλος Ερρίκος, Παπαζήση, Αθήνα.
10. Dimitriadi, A. 2018 “New dimensions of cultural diplomacy: the case of the European Union” IEIP Research Papers 2018
11. Smits Y., Daubeuf C., Kern P. 2016 “EUROPEAN CULTURAL INSTITUTES ABROAD” Study, KEA European Affairs Διαθέσιμο στο: <http://www.europarl.europa.eu/supporting-analyses> (Τελευταία πρόσβαση στις 7.11.2018)

12. Lafont de Sentenac, Diane. 2018 “United in Growing Diversity. How the EU takes intercultural relations into account in its Western Balkans enlargement policy” Jacques Delors Institute.
13. Lisack, G. 2014 “European external cultural relations: Paving new ways?” ifa & MORE EUROPE – external cultural relations
14. Τζουμάκα, Ε. 2005 «Πολιτιστική Διπλωματία – Διεθνή Δεδομένα και Ελληνικές Προοπτικές», Σιδέρης, Αθήνα.
15. Triandafyllidou, A. & Szűcs, T. 2017 “EU Cultural Diplomacy: Challenges and Opportunities” European University Institute
16. Schneider, C., 2003 “Diplomacy That Works: Best Practices in Cultural Diplomacy.” Center for Arts and Culture, Cultural Diplomacy Research Series.
17. Staiger, U., 2009 “New agendas? Culture and citizenship in EU policy” International Journal of Cultural Policy, Volume 15, Issue 1.
18. Sassatelli, M., 2008 “European Cultural Space in the European Cities of Culture” European Societies
19. Trobbiani, R., 2017 “EU Cultural Diplomacy: time to define strategies, means and complementarity with Member States”. Institute for European Studies.

Επίσημα Έγγραφα της Ε.Ε.

1. European Commission, 2007. “European Agenda for Culture” Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/culture/policy/strategic-framework_en (Τελευταία πρόσβαση στις 7.11.2018)
2. European Commission, 2018. “JOINT COMMUNICATION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL Towards an EU strategy for international cultural relations”, JOIN/2016/029 final. Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=JOIN%3A2016%3A29%3AFIN> (Τελευταία πρόσβαση στις 7.11.2018)
3. European Commission, 2017. “Administrative Arrangement for activities to be developed by the European Union National Institutes for Culture (EUNIC) in partnership with the European Commission Services and the European External Action Service” Διαθέσιμο στο: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/2017-05-16_admin_arrangement_eunic.pdf (Τελευταία πρόσβαση στις 7.11.2018)
4. Council of the European Union, 2014. “Conclusions of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council, on a Work Plan for Culture” (2015 - 2018), Διαθέσιμο στο:

<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-16094-2014-INIT/en/pdf>
(Τελευταία πρόσβαση στις 7.11.2018)

5. Council of the European Union, 2017 “Council conclusions on an EU strategic approach to international cultural relations” Διαθέσιμο στο:
<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9635-2017-INIT/en/pdf>
(Τελευταία πρόσβαση στις 7.11.2018)

6. European Commission, 2018 “New European Agenda for Culture” Διαθέσιμο στο:
https://ec.europa.eu/culture/sites/culture/files/commission_communication_-_a_new_european_agenda_for_culture_2018.pdf (Τελευταία πρόσβαση στις 7.11.2018)

7. European Commission, 2014 “Preparatory Action ‘CULTURE IN EU EXTERNAL RELATIONS’ Διαθέσιμο στο:
http://ec.europa.eu/assets/eac/culture/library/publications/global-cultural-citizenship_en.pdf (Τελευταία πρόσβαση στις 7.11.2018)

8. Council of the European Union, 2018. “Council Conclusions on the Work Plan for Culture 2019-2022” Διαθέσιμο στο:
<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13948-2018-INIT/en/pdf>
(Τελευταία πρόσβαση στις 4.1.2019)

Διαδικτυακές πηγές

1. <https://ec.europa.eu/culture/>
2. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en
3. <https://consilium.europa.eu>